

UDK: 061.1(497.5)''1946/1948''
316.658.4

Prethodno priopćenje

Primljeno: 6. 10. 2021.

Prihvaćeno: 14. 1. 2022.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v54i1.19437>

O Slavenskom komitetu Hrvatske kao instrumentu prosovjetske propagande 1946. – 1948.

TOMISLAV RAŽNJEVIĆ

Zadar, Hrvatska

tomislav.raznjevic@gmail.com

U ovom radu razmatra se djelovanje Slavenskoga komiteta Hrvatske, kluba intelektualaca i umjetnika okupljenih u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata radi promoviranja ideja slavenske uzajamnosti i bliskosti sa Sovjetskim Savezom. Sagledavajući njegov rad u uvjetima uspostave komunističke prevlasti i hladnoratovske polarizacije u Europi, autor će posebno analizirati propagandu Slavenskoga komiteta o Sovjetskom Savezu i veličanje staljinističkoga modela upravljanja društvom.

Ključne riječi: Hrvatska; Jugoslavija; komunizam; propaganda; Slavenski komitet; Sovjetski Savez

Slavenska uzajamnost važan je motiv ratne propagande Sovjetskoga Saveza (dalje: SSSR) i brojnih prosovjetskih organizacija koje su 1940-ih djelovale na teritoriju ostalih većinski slavenskih zemalja. Usto je neizostavan dio sovjetsko-jugoslavenskih odnosa 1945. – 1949. godine. Učvršćivanje komunističke vlasti u poratnoj Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj, i njezin odnos s SSSR-om u glavnim su crtama rasvijetljeni u velikom broju monografija i radova, bilo da je riječ o ostvarenjima iz socijalističkoga razdoblja ili o novijim, metodološki kvalitetnijim historiografskim dosezima.¹ Slijedom toga, poznate su nam sve bitne značajke društveno-političkoga konteksta u kojemu se pod pokroviteljstvom državnih vlasti stvarala i širila propaganda usmjerena zagovaranju jedinstva Slavena i bliskosti Jugoslavije s SSSR-om. Postojeće spoznaje iz toga područja ovim će radom biti dopunjene saznanjima vezanim

---

¹ Za kontekstualizaciju položaja i uloge Slavenskoga komiteta Hrvatske u poslijeratnom društvu poslužili smo se znanstvenim doprinosima Ive Banca, Vladimira Geigera, Suzane Leček, Davora Marijana, Magdalene Najbar-Agičić, Zdenka Radelića, Katarine Spehnjak i Tatjane Šarić. Od stanovite koristi mogu biti i naslovi koje ubrajamo u jugoslavensku socijalističku historiografiju i memoaristiku. Premda su umnogome opterećeni utjecajem političkih okolnosti u kojima su nastali, važan su izvor informacija u istraživanju raznih problema iz domene prosovjetske propagande 1944. – 1948. Imajući to u vidu, razmotreni su radovi etabliranih autora poput Branka Petranovića, Nikole B. Popovića, Edvarda Kardelja i Milovana Đilasa.

uz ulogu Slavenskoga komiteta Hrvatske, malobrojne, ali ugledne karike u tom učvršćivanju predodžbe o jedinstvenom socijalističkom bloku slavenskih naroda. Na osnovi arhivske građe Slavenskoga komiteta Hrvatske pohranjene u Državnom arhivu u Zadru, iz ostavštine tajnika društva dr. Dinka Foretića², podrobnije će se opisati nastanak odbora, njegov ustroj i ciljevi, planovi vodstva i problemi s kojima se suočavao u radu. Premda je spomenuto udruženje dosad ostajalo u sjeni istraživačkoga interesa iza masovnijih i utjecajnijih društveno-političkih organizacija iz toga vremena, vrijedi napomenuti da nam ono može poslužiti, među ostalim, kao ogledni primjer kako su nove jugoslavenske vlasti i o njoj ovisni politički i kulturni akteri u društvu imitirali Staljinov SSSR.

Sveslavenski komitet i „novi slavenski pokret” u Europi

Početak Drugoga svjetskog rata vodstvo SSSR-a osmislilo je poseban političko-propagandni pristup europskim slavenskim narodima, često nazivan „novim slavenskim pokretom”, kojim se smjeralo naglasiti zaštitničku ulogu SSSR-a spram njemačkoga nacizma.³ Okupljanje slavenskih masa između Jadrana i Baltika oko zamišljenih ideala slavenskoga bratstva za SSSR je isprva imalo svrhu što lakšega pronalaženja saveznikā unutar njemačkoga okupacijskog sustava da bi se poticanjem otpora okupaciji oslabio pritisak na sovjetsku obranu. Kasnije, po prelasku vojne inicijative u sovjetske ruke tijekom 1944. i 1945., sa stanovišta interesa Komunističke partije Sovjetskoga Saveza (KPSS) promišljalo se i o drugim aspektima iskoristivosti „novoga slavenskoga pokreta” u poslijeratnom uređenju Europe,⁴ odnosno razmatran je kao podloga za ostvarenje krupnih vanjskopolitičkih probitaka i povoljnije geostrateško pozicioniranje naspram zapadnih Saveznika. Jedna od važnijih sastavnica pokreta bio je Sveslavenski komitet u Moskvi, kriptopolitičko kulturno-propagandno tijelo sastavljeno od probranih imena iz kulture, znanosti i prosvjete, zaduženo za zagovaranje snažnije suradnje među slavenskim narodima, podupiranje pokretā otpora i promicanje ugleda SSSR-a.⁵ Misija i vizija toga komiteta ujedno su bile idejna osnova „novoga slavenskoga pokreta” u cijeloj Europi. Stoga je, radi boljega razumijevanja odjeka toga „pokreta” u Hrvatskoj, neophodno ukratko predočiti sovjetska komunistička izvorišta u kojima je nastao i razvijao se kao alat Staljinove politike.

² Dinko Foretić obnašao je od 1952. do 1971. dužnost direktora zadarskoga Državnog (Historijskog) arhiva, što je zasigurno glavni razlog zašto je građa Slavenskoga komiteta Hrvatske pohranjena u Zadru.

³ ДОСТАЛЬ, „Новое славянское движение’ в СССР”, 175-180; ROBERTS, *Stalin’s Wars*, 210.

⁴ ДОСТАЛЬ, „Новое славянское движение’ в СССР”, 175.

⁵ ФЕРТАЦЗ, „Эмиграционные правительства славянских стран”, 173-177; ПОПОВИĆ, *Jugoslavensko-sovjetski odnosi*, 251-260.

Izraženo obilježje „novoga slavenskog pokreta” bila je njegova nacionalno-emancipacijska i nekomunistička vizura. Naime, izravna ratna opasnost primorala je sovjetski vrh na ublažavanje apriorno negativnih stavova prema idejama slavenskoga jedinstva, kakve su bile svojstvene vanjskoj politici carske Rusije, te ga navela da usporedno s isticanjem ruskoga patriotizma pribjegne njihovoj postupnoj revitalizaciji u propagandnoj, informativnoj i kulturnoj dimenziji obrambene politike SSSR-a.⁶ U skladu s načelima narodnofrontovske „politike širine”, sadržanima u konceptu antifašizma otvorenog za suradnju sa svim građanskim političkim opcijama, i s obzirom na to da je nacistički ekspanzionizam bio egzistencijalna prijetnja slavenskim narodima koji su mu se nalazili na putu, ideja primordijalnoga slavenskog zajedništva temeljena na romantiziranim predodžbama o kulturnoj, mentalitetnoj i etno-lingvističkoj srodnosti iznova se u Moskvi vrednovala kao potencijalno učinkovito sredstvo mobilizacije tih masa u ime obrane ugroženoga slavenstva. Shodno tomu, vrlo je brzo u sovjetskom tisku dobila prednost nad isključivim i klasno determiniranim proleterskim internacionalizmom.⁷

O Sveslavenskom komitetu, intelektualnoj jezgri „novoga slavenskog pokreta”, sovjetska je propaganda tijekom 1940-ih isplela mrežu klišeiziranih i ahistoričnih predodžbi. Prezentiran je kao inicijativa odozdo; izvanstranačko okupljanje socijalistički i socijaldemokratski nastrojenih političkih emigranata iz Jugoslavije, Bugarske, Čehoslovačke i Poljske.⁸ U portretiranju toga društva naglašavalo se nepostojanje skrivenih agendi. Vodilo se računa o tome da se ostavi dojam kako aktivnost njegovih članova ne polazi od namjere širenja revolucionarnih komunističkih ideja među ciljanim inozemnim javnostima.⁹ S druge strane, svu organizacijsku i logističku podršku u stvaranju Sveslavenskoga komiteta pružao je državni informativni ured – Sovinformbiro.¹⁰ Vođeci se željom da se postojeći ratno-propagandni opus obogati sadržajem na drugim slavenskim jezicima, državni propagandni sustav nastojao je prikriti svoju ulogu i u što većoj mjeri Komitetu dati privid autentične nevladine inicijative čiji je jedini cilj borba protiv fašizma. Prvi korak u tom smjeru ostvaren je održavanjem serije radijskih govora u sklopu tzv. Sveslavenskoga radiomitinga 10. i 11. kolovoza 1941. u Moskvi.¹¹ U pozadini samoga događaja ostala je skrivenom činjenica da zamisao o mitingu nije potekla od grupe stranih

⁶ Usp. BOFFA, *Povijest Sovjetskog Saveza*, sv. II, 137-140; DIMITROV, *Stalin's Cold War*, 39-40.

⁷ ДОСТАЛЬ, „Новое славянское движение” в СССР”, 177-178.

⁸ ФЕРТАЦЗ, „Эмиграционные правительства славянских стран”, 174.

⁹ ПОРОВИЋ, *Jugoslovensko-sovjetski odnosi*, 251.

¹⁰ Središnji sovjetski informativni ured (Sovinformbiro) od lipnja 1941. koordinirao je radom svih medija u SSSR-u i čvorište je iz kojega se održavao monopol Partije nad javnim informacijskim prostorom. Bavio se ratnom promidžbom protiv neprijatelja, izradom izvješća o vojnim aktivnostima Crvene armije i nadzorom nad uredničkim politikama glede informiranja o događanjima u zemlji i inozemstvu. BERKHOFF, *Motherland in Danger*, 13.

¹¹ „К братьям угнетенным Славянам”, *Правда* (Moskva), 12. 8. 1941., 2, digitalizirani primjerak, pristup ostvaren 11. 8. 2021., <http://mpgu.su/wp-content/uploads/2020/05/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0-%E2%84%96-222-%D0%BE%D1%82-12.08.1941.pdf>.

intelektualaca koji su našli utočište u SSSR-u, već od Aleksandra S. Šerbakova, voditelja Sovinformbiroa, i njegova bliskoga suradnika, predsjednika Saveza sovjetskih pisaca Aleksandra A. Fadejeva.¹² Razrada ideje i realizacija projekta prolazili su mehanizme političke kontrole i direktivnoga usmjeravanja „odozgo”, karakteristične za visokocentralizirani i birokratizirani sustav KPSS-a.¹³

Dana 5. rujna 1941. pod vodstvom Solomona A. Lozovskoga, zamjenika voditelja Sovinformbiroa, održana je osnivačka sjednica Sveslavenskoga komiteta i tom je prilikom Sovinformbiro formalno definiran kao pokretačka snaga inicijative.¹⁴ Članovi Komiteta javno su nastupali u ulogama sovjerskih predstavnika svojih naroda, a među četrnaesticom ne-sovjetskih odbornika nalazili su se Đuro Salaj u svojstvu hrvatskoga predstavnika, Božidar Maslarić kao srpski predstavnik, Makedonac Dimitar Vlahov, Slovenac Ivan Regent i Crnogorac Radule Marković Stijenski.¹⁵ Na mjesto predsjednika po nalogu KPSS-a postavljen je general-poručnik Aleksandar S. Gundorov.¹⁶ Prihvatanjem *Pravilnika* u ožujku 1942. proklamirana je misija odbora – ujedinjenje Slavena u borbi protiv fašizma – i izloženi su osnovni zadaci: a) poticanje mobilizacije Slavena u borbi protiv hitlerizma, s ciljem potpunoga uništenja nacizma i oslobođenja potlačenih slavenskih naroda, b) razotkrivanje Hitlerovih planova o uništenju slavenskih naroda preko svih dostupnih medijskih sredstava, c) prikupljanje i objavljivanje dokaza o nacističkim zlodjelima nad slavenskim narodima, d) uspostava suradnje sa slavenskim iseljeničkim organizacijama i e) publiciranje tiskanoga materijala o radu odbora i tijeku narodnooslobodilačke borbe protiv fašizma.¹⁷

Popularizacija „novoga slavenskog pokreta” izvan SSSR-a imala je svoje unutarnje limite i slabosti, koji su pri kraju rata isplivali na vidjelo u sukobljavanju interesa dvaju pobjedničkih tabora: revolucionarno-komunističkoga i građansko-demokratskoga.¹⁸ Po okončanju rata, unutar novonastale intere-

¹² ДОСТАЛЬ, „Новое славянское движение” в СССР”, 178.

¹³ Prijedlog o održavanju radiomitinga Šerbakov je predstavio Centralnom komitetu KPSS-a, navodeći da Moskva raspolaže kapacitetima za organiziranje zbora politički dokazanih pisaca koji mogu biti od velike koristi za tisak i radijsku promidžbu. Na temelju prijedloga Centralni komitet donio je početkom kolovoza 1941. odluku o održavanju mitinga te ju predao Fadejevu uz popis predloženih sudionika. U sastav 13-članoga organizacijskog odbora kooptirani su, voljom rukovodstva Partije, predstavnici dvanaest slavenskih naroda. Jedan od njih bio je Đuro Salaj, komunist iz Hrvatske. Svi su instruirani od strane predstavnika vlasti, a tekstove njihovih izlaganja pregledalo je i selektiralo Odjeljenje za propagandu i agitaciju. КИКЕШЕВ, *Славянская идеология*, 436-439.

¹⁴ *Isto*, 442.

¹⁵ ПОПОВИĆ, *Jugoslovensko-sovjetski odnosi*, 259.

¹⁶ *Isto*, 266. Činjenica da je upravljačka funkcija dodijeljena časniku Crvene armije, a da to nije pripalo etabliranoj ličnosti iz akademske zajednice ili kulturnoga života, daje nam jasne indicije da je svrha spomenutoga odbora bila čvrsto pozicionirana u orbiti vojno-sigurnosnoga sustava.

¹⁷ ДОСТАЛЬ, „Новое славянское движение” в СССР”, 182.

¹⁸ Usp. BOFFA, *Povijest Sovjetskog Saveza*, sv. II, 109-124. Prisutnost sovjetske vojske u Poljskoj, Čehoslovačkoj, Bugarskoj i Jugoslaviji stvorila je u tim zemljama specifičan informacijski prostor pogodan interesima komunista, u kojemu im je na krilima rastućega tri-

sne sfere SSSR-a – u Poljskoj, Čehoslovačkoj, Bugarskoj, ali i u Jugoslaviji – skupa s nametanjem predodžbi o novom preporodnom „buđenju naroda” i uz slavljenje „narodne demokracije” kao tobožnjega autentičnog izraza tradicije Slavena, pristupilo se osnivanju nacionalnih slavenskih komiteta u formi svojevrstnih ispostava sovjetske središnjice.¹⁹ Njihova instrumentalizacija u korist ideologiziranja poslijeratnih društava bila je razmjerna čvrstoći političkoga utjecaja komunista u tim organizacijama. Članstvo je u pravilu bilo sastavljeno od uglednih i istaknutih pojedinaca čije je javno djelovanje bilo obilježeno slavenofilstvom, premda ne nužno i zagovaranjem revolucionarnoga socijalizma. Vrhunac širenja „novoga slavenskog pokreta” izvan granica SSSR-a dosegnut je beogradskim Slavenskim kongresom (8. – 12. prosinca 1946.), ujedno i krunskim događajem kojim su prezentirani dosezi sveslavenskih kulturno-političkih ideja na južnoslavenskom prostoru.²⁰ Kongresom su, među ostalim, definirani parametri i sadržaj te politike u Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj. Na skupu su sudjelovale delegacije svih nacionalnih komiteta, uključujući i predstavnike iseljeničkih slavenskih organizacija iz Velike Britanije, Južne i Sjeverne Amerike. Održan je u ozračju naglašenoga zajedništva i pobjede nad nacizmom, praćen sveobuhvatnom klevetničkom kampanjom prema zapadnim silama u kontekstu već uznapredovaloga konflikta dvaju ideoloških tabora. Obilježilo ga je i prilično militarističko ozračje koje se ogledalo u slavljenju ratnoga uspjeha Staljina i „velikoga bratskoga ruskog naroda”, u vojnom mimohodu kojim je obilježena svečanost zatvaranja, ali i u primanju posebnoga uzvanika, maršala Fjodora I. Tolbuhina, zapovjednika sovjetskih snaga angažiranih u oslobađanju Beograda.²¹ Na prijedlog Aleksandra S. Gundorova, tijekom kongresa je raspušten Sveslavenski komitet i na njegovoj organizacijskoj strukturi sa sjedištem u Beogradu osnovan je Općeslavenski komitet, novi središnji organ „novoga slavenskog pokreta”.²² Taktičkim pre-

---

jumfalizma bilo moguće poslužiti se diskreditacijom i demonizacijom protivnika, šireći propagandu o nužnosti uništenja svih zatečenih tragova fašizma. S obzirom na netoleranciju komunista prema građanskim opcijama, koje su sačinjavale glavninu predratne političke scene tih zemalja, narodnooslobodilačka propagandna matrica pružala im je priliku da etiketom „narodnih neprijatelja” i „izdajica” obilježe znatan dio konkurencije te ostvare partikularne interese u ozloglašavanju, ali i fizičkom uklanjanju političkih suparnika (o tome više u: GEIGER, LEČEK, „Politika retribucije u Europi nakon Drugoga svjetskog rata”, 24-25). Iz navedenih razloga emigrantske političke elite Poljske, Čehoslovačke i Jugoslavije izražavale su visoku razinu sumnjičavosti prema jednodimenzionalnom prikazivanju uloge Rusije ili SSSR-a u „novom slavenskom pokretu”.

¹⁹ POPOVIĆ, *Jugoslovensko-sovjetski odnosi*, 282.

²⁰ Zamisao o organiziranju velikoga sveslavenskoga kongresa stavljena je na dnevni red još tijekom rata, člankom Mihaila Kalinjina „Slaveni i rat” u listu *Slaveni*, gdje je s najviših razina KPSS-a signalizirano da se Komitet treba suočiti s novonastalim geopolitičkim izazovima i redefinirati svoju ulogu u izmijenjenim poratnim okolnostima (КИКЕШЕВ, *Славянская идеология*, 513).

²¹ „Jučer je otvoren prvi poslijeratni Slavenski kongres”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 7. 1946., 1; „Veličanstveni miting u Beogradu u čast zasjedanja Slavenskog kongresa”, *Slobodna Dalmacija*, 12. 12. 1946., 2.

²² KOHN, *Pan-Slavism*, 305.

mještanjem sjedišta u Jugoslaviju naglašavala se nominalna ravnopravnost svih naroda i zemalja obuhvaćenih slavenskim pokretom. Za prvoga predsjednika Općeslavenskoga komiteta imenovan je Božidar Maslarić, čime je dodatno iskazana Staljinova naklonost jugoslavenskoj sestrinskoj stranci.²³

U razdoblju koje je uslijedilo, na plenarnim sjednicama Općeslavenskoga komiteta u Varšavi (15. – 18. lipnja 1947.) i Pragu (26. – 28. veljače 1948.) potvrđene su ideološko-političke tendencije osvjedočene za trajanja beogradskoga kongresa, u smislu da se propagiranje slavenskoga jedinstva i dalje intenzivno koristi za ostvarenje vanjskopolitičkih ciljeva KPSS-a i SSSR-a, a deklarativni multilateralizam pokreta posluži Staljinu kao realpolitički paravan za čvršće vezivanje kulturnih i medijskih institucija Poljske, Čehoslovačke, Jugoslavije i Bugarske uz Moskvu. Daljnje zaoštavanje odnosa među hladnoratovskim blokovima u nastajanju, koje je 1947. kulminiralo u sukobljavanjima na talijanskoj političkoj sceni ili građanskom ratu u Grčkoj, osjećalo se i u sve većoj afirmaciji komunističkih stavova i njima svojstvenih vrijednosnih sudova unutar samoga Komiteta. U duhu već tada snažne prosovjetske propagande, s varšavskoga plenuma, primjerice, odaslan je zajednički apel slavenskih komiteta upućen „intelektualcima diljem svijeta” da podignu glas protiv ostataka fašizma, zauzmu se za suradnju među svim narodima i preuzmu svoj dio moralne odgovornosti u očuvanju svjetskoga mira.²⁴ Praški sastanak, obilježen komunističkim preuzimanjem vlasti u toj zemlji, prošao je u još intenzivnijem potvrđivanju protuameričkoga i protukapitalističkoga stava.²⁵ S druge strane, paralelno s konsolidacijom sovjetske premoći nad istočnom Europom, nestajala je stvarna potreba da se vrh SSSR-a rukovodi zamislama s kojima se 22. lipnja 1941. upustio u pridobivanje „srca i umova” Slavena. Nestankom nacističkoga i fašističkoga ekspanzionizma kao primarnoga pokretača oslobodilačke sinergije slavenska uzajamnost sve se manje isticala i gubila je prvotnu formu iz ratnih godina, gubeći ujedno i potporanj na kojem je počivala njezina strateška važnost za Moskvu.²⁶ Oseka sveslavenske propagande tako se prvenstveno počela osjećati u SSSR-u, tijekom 1948. ona je postajala sve zamjetnija u ostatku Europe, a nakon Rezolucije Informbiroa gotovo je potpuno zamrla i mjesto prepustila zametku Varšavskoga pakta.²⁷

²³ „Izabran je Općeslavenski komitet sa general-majorom Božidarom Maslarićem na čelu”, *Slobodna Dalmacija*, 13. 12. 1946., 1.

²⁴ *Славянские программы*, 208.

²⁵ HR-DAZD-527-SKH, 5.4, kut. 4, *Резолюций Третьего Пленума Общеславянского Комитета в городе Праге по отчетному докладу председателй Общеславянского Комитета генерала Божидача Масларича*.

²⁶ KOHN, *Pan-Slavism*, 309.

²⁷ *Isto*.

Slavenski komitet Hrvatske – ciljevi i položaj prema jugoslavenskoj središnjici

U drugoj Jugoslaviji afirmacijom ideološko-vrijednosnih postulata Sveslavenskoga komiteta bavio se Slavenski komitet Jugoslavije, osnovan 14. siječnja 1945. u Beogradu. U cijelosti je konstituiran po uzoru na sovjetski model, odražavajući partijske interese glede učvršćenja vlasti i revolucionarnoga preuređenja društva, što je pak očito iz njegova Statuta.²⁸ Prvi predsjednik odbora bio je liječnik Jevrem Nedeljković; njega je uskoro naslijedio rektor beogradskoga sveučilišta Stevan Jakovljević, a za izvršnoga tajnika izabran je jezikoslovac i prevoditelj Radovan Lalić.²⁹ Budući da je „novi slavenski pokret” podupirao federativnost Jugoslavije, a načelo ravnopravnosti naroda prethodno je bilo afirmirano formiranjem višenacionalne jugoslavenske sekcije unutar Sveslavenskoga komiteta³⁰, nametnula se potreba za osnivanjem republičkih odbora u Jugoslaviji, preko čijega bi individualiteta bila potvrđena vizija jednakopravne južnoslavenske zajednice. Ona je izrijeком formalizirana člankom 2. Statuta Slavenskoga komiteta Jugoslavije: „U svim republikama osnivaju se republički odbori koji na teritoriju republika ostvaruju ciljeve odbora Slavenskoga komiteta Jugoslavije.”³¹ U okviru pripremnih radnji za osnivačku sjednicu republičkoga komiteta Hrvatske okupljen je Inicijativni odbor, koji je svoj prvi sastanak održao 17. travnja 1946. u Zagrebu.³² Za voditelja je izabran Zlatan Sremec³³, istaknuti aktivist Narodne fronte Hrvatske i član prokomunističke Hrvatske republikanske seljačke stranke.³⁴ Književnik Vjekoslav Kaleb imenovan je na mjesto tajnika, a potpredsjednici su bili Dragutin Saili, predsjednik Narodnoga odbora grada Zagreba i ministar poljoprivrede u Vladi Narodne Republike (NR) Hrvatske, te Rade Žigić, ministar industrije u republičkoj vladi. Ostatak Inicijativnoga odbora činili su Olga Cesarec, Marijan Detoni, Ivan Dončević, Grgo Gamulin, Ljudevit Jonke, Đuro Radanović, Ico Sinčić, Branko Sučević i Ivo Tijardović.³⁵ U profesionalnom i karijernom smislu svi navedeni pripadali su društveno-političkoj eliti i biografijom bili vezani uz mrežu komunističkoga Agitpropa³⁶, pod čijom se nadležnošću od sredine 1945. nalazilo cjelokupno područje javnoga informiranja i izdavaš-

²⁸ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, „Statut Slavenskoga komiteta Jugoslavije”.

²⁹ КИКЕШЕВ, *Славянская идеология*, 513.

³⁰ U okviru jugoslavenske sekcije još su od 1942. djelovale podsekcije (crnogorska, hrvatska, makedonska, slovenska i srpska) ustrojene s ciljem zastupljenosti svih jugoslavenskih naroda. POPOVIĆ, *Jugoslovensko-sovjetski odnosi*, 249.

³¹ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, „Statut Slavenskoga komiteta Jugoslavije”.

³² HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, Zapisnik sjednice Inicijativnog odbora 17. IV. 1946.

³³ O političkim aktivnostima Z. Sremca više u: RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*

³⁴ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, Zapisnik sjednice Inicijativnog odbora 17. IV. 1946.

³⁵ *Isto.*

³⁶ NAIJBAR-AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 32-70.

tva.³⁷ Već na temelju tih osnovnih činjenica moguće je ustvrditi koliko su u ovom slučaju velike sličnosti s razvojnim putem sovjetskoga Sveslavenskoga komiteta u njegovu satelitskom odnosu prema Sovinformbirou.

Temeljni akt društva, Statut Slavenskoga komiteta Hrvatske, donesen je na sjednici 25. lipnja 1946. Istoga dana poslani su pozdravni telegrami moskovskom Sveslavenskom komitetu, ali i središnjici u Beogradu kao „vezi sa slavenskim odborima svih slavenskih zemalja”.³⁸ Statutom je precizno definiran organizacijski okvir udruženja, sastavljen od plenuma, tj. skupštine (s maksimalno 40 članova), i predsjedništva (u sastavu: predsjednik društva, tajnik i dvojica potpredsjednika) koje je upravljalo radom Komiteta i provodilo odluke plenuma.³⁹ Člankom 5. Statuta specificiran je djelokrug rada, taksativno navodeći popis aktivnosti koje je odbor bio dužan provoditi u cilju „međusobnog upoznavanja i zbližavanja slavenskih naroda” i „jačanja njihovog bratstva i solidarnosti”: a) organiziranje javnih predavanja i radijskih emisija s temama iz svih područja društvenoga života slavenskih naroda; b) objavljivanje publikacija o povijesti, kulturi i svim važnim pitanjima koja se tiču života slavenskih naroda i njihovih međusobnih odnosa; c) u suradnji sa Slavenskim komitetom Jugoslavije, povezivanje kulturnih i znanstvenih radnika iz Hrvatske s onima u inozemstvu; d) organiziranje izložbi, koncertnih priredbi, kazališnih predstava i škole slavenskih jezika.⁴⁰ Planirano je da se rad odvija u internim sekcijama, koje će se osnovati prema potrebi i mogućnostima, i da se preko lokalnih podružnica razvija u svim većim gradovima Hrvatske.⁴¹

U operacionalizaciji ambiciozno postavljenih ciljeva predsjedništvo Komiteta konstantno se suočavalo s nizom problema tehničke i političke prirode s obzirom na to da izvršna vlast i partijska politika svojim postupcima nisu mogle ili htjele izići ususret planovima koje je postavio taj malobrojni kružok intelektualaca. Razlozi operativnoga kaskanja su višestruki, a Komitet je dijelio sudbinu cjelokupnoga propagandnog sustava u poraću. Nakon zaposjedanja vlasti sustav je u mnogim aspektima ostao nerazvijen, neupotpunjen, kampanjski orijentiran i zanemaren od partijskih upravljačkih struktura na srednjim i nižim razinama.⁴² Konkretnije ustrojbene konture i smjernice u svezi s pozicioniranjem u okviru državne politike počeo je dobivati tek u drugoj polovini 1946., kada se problematikom pozabavio sam Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i stavio ju pod izravni nadzor.⁴³ Nadalje, unaprjeđenje rada u izvještajnim i edukacijskim nastojanjima da se pučanstvu Hrvatske na politički podoban način približe ostali slavenski narodi priječile su objektivne poteškoće u pogledu kadrovskih nedostataka, ponajvi-

³⁷ NAJBAR-AGIČIĆ, „Agitprop među novinarima”, 177-182; SPEHNJAK, „Uloga novina”, 168-173; SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 90-102; ŠARIĆ, „Matica hrvatska”, 120.

³⁸ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Zapisnik sastanka Inicijativnog odbora 25. VI. 1946.

³⁹ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, „Statut Slavenskoga komiteta Hrvatske”, 2.

⁴⁰ *Isto*.

⁴¹ *Isto*.

⁴² NAJBAR-AGIČIĆ, „Agitprop među novinarima”, 180-182.

⁴³ NAJBAR-AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 35.

še zbog nepoznavanja drugih slavenskih jezika osim ruskoga, što je izravno utjecalo na kvalitetu rada i vodilo podbačaju u realizaciji planiranih ciljeva. Shodno tomu, javljale su se određene poteškoće u organiziranju Komiteta na načelu nacionalnih odjeljenja, kako je bilo zamišljeno u početku, pri čemu bi za bavljenje svakim pojedinim narodom bilo osnovano jedno odjeljenje: ruska, ukrajinska, bjeloruska, poljska, lužičkosrpska, češka, slovačka, bugarska i sekcija za slavenske iseljenike.⁴⁴ Pored toga, postavljeni su vrlo ambiciozni planovi u vezi s pokretanjem časopisa *Slavenski svijet*, okosnice oko koje bi se okupljalo članstvo odbora, pod uredničkom palicom Ljudevita Jonkea.⁴⁵

U kontekstu kulturne politike NR Hrvatske, Slavenski komitet nailazio je na preklapanja s djelovanjem zasebnih društava za suradnju sa slavenskim zemljama. Društva za suradnju također su bila osnovana na inicijativu partijskoga rukovodstva i službeno su djelovala pod okriljem Narodne fronte, njegujući prividan izvanstranački karakter i aspirirajući na masovnost i pristupačnost široj javnosti.⁴⁶ Najopsežniju aktivnost razvili su Društvo za suradnju s SSSR-om i Društvo za suradnju s Poljskom.⁴⁷ Na operativnoj razini to je dupliranje poslova dodatno pojačavalo dojmove o slaboj funkcionalnosti Komiteta. Iz sadržaja niza periodičnih izvješća i zapisnikā jasno je da su mnogi članovi bili svjesni materijalne oskudice, nezadovoljni zbog nepostojanja razrađenoga plana rada, a kod nekih se opažalo i određeno neshvaćanje svrhe odbora te nisu znali što se njime želi postići u dogledno vrijeme. Nedefinirani razvojni plan postupno je doveo do razmimoilaženja unutar članstva glede same vizije projekta – s jedne strane onih koji su težili usmjeravanju k najširim slojevima društva, a s druge strane onih koji su odbor promatrali kao elitni intelektualni klub kakav se ne bi trebao upuštati u agitpropovsko animiranje javnosti.⁴⁸ Tijekom čitavoga razdoblja djelovanja stalno se tražio organizacijski model koji bi predsjedništvo uobličilo u funkcionalnu formu koja bi osigurala opstanak odbora kao cjeline, da se izbjegne njegova marginalizacija u korist društava za suradnju sa slavenskim zemljama. Problem je

⁴⁴ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Zapisnik sjednice Slavenskog komiteta za NR Hrvatsku od 5. XI. 1946.

⁴⁵ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Zapisnik sjednice Slavenskog komiteta za NR Hrvatsku od 13. XI. 1946.

⁴⁶ SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 246.

⁴⁷ Krajem 1947. Društvo za suradnju s SSSR-om, uz 3812 individualnih, imalo je i 29 925 tzv. kolektivnih članova, upisanih uglavnom iz članstva sindikalnih organizacija, podružnica Hrvatskoga prosvjetnog društva „Seljačka sloga” i Srpskoga kulturnog društva „Prosvjeta”. Kolektivno članstvo počivalo je isključivo na fiktivnoj osnovi, bez ikakva konkretnoga osobnog doprinosa članova. Društvo je veliku pozornost posvećivalo prikupljanju građe za središnju knjižnicu te održavalo odnose s kulturnim i prosvjetnim organizacijama iz SSSR-a. Slavenski komitet pomagao mu je u organizaciji predavanja, koncertnih priredbi, književnih večeri, osobito onih od veće političke važnosti, npr. prilikom organiziranja velike tribine povodom Staljinova 69. rođendana ili ciklusa predavanja u čast 30. obljetnice Oktobarske revolucije (HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, „Slavenski komitet Hrvatske i Društva za kulturnu suradnju sa slavenskim zemljama kroz 1947. godinu”).

⁴⁸ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Zapisnik sastanka Slavenskog komiteta Hrvatske od 5. IV. 1947.

donekle riješen tijekom 1947., reorganizacijom i ustrojavanjem odjeljenja po načelu izdvajanja svake pojedine društveno-kulturne djelatnosti (sekcija za književnost, glazbu, likovnu umjetnost itd.), a ne na osnovi specijalizacije po nacionalnim kulturama.⁴⁹

Autonomija djelovanja Slavenskoga komiteta Hrvatske bila je već na normativnoj razini vrlo ograničena spram jugoslavenske središnjice. Ustrojbena struktura propisana Statutom (članak 3.) određivala je da pravo zastupanja prema savezним jugoslavenskim vlastima i inozemstvu pripada isključivo središnjem Slavenskom komitetu Jugoslavije, a republičke ispostave bile su zamišljene kao izvršni organi za provedbu plana rada Slavenskoga komiteta Jugoslavije.⁵⁰ Slijedom toga Slavenski komitet Hrvatske nije imao pravo samostalnoga nastupanja izvan granica Hrvatske ako nije ishodio odobrenje više instance. Postojanje vrlo stroge subordinacije dokazuje nam izvješće o minuloj djelatnosti iz listopada 1948. godine. U njemu je navedeno da je od početka svojega djelovanja hrvatski odbor mimo središnjega ureda ostvario kontakte sa stranim subjektima u samo dva navrata, uz naznačeno obrazloženje pod kakvim je okolnostima do njih došlo, naglašavajući da su bili isključivo posljedica upita iz inozemstva.⁵¹ I dok je nominalno zadržavao privid samostalnosti, primjerice prezentirajući se u medijima na području Hrvatske kao Slavenski komitet Hrvatske, s jasno izraženom nacionalnom i republičkom odrednicom, u stvarnosti je bio vrlo ograničen planom djelovanja koji je za vlastite potrebe donosio Slavenski komitet Jugoslavije i mogao se razvijati isključivo u takvim okvirima, ne izlazeći iz službene paradigme federalnoga jugoslavenstva izgrađenog na socijalističkim osnovama.

Navedeni problemi imali su za posljedicu usporen tempo u razvoju društva i trošenje energije uglavnom na rješavanje tekućih kadrovskih i organizacijskih pitanja. Tijekom prve godine postojanja Komitet nije imao zamjetnijih aktivnosti izvan sfere masmedija, a ističu se tek dvije veće izložbe: *Otpor naroda Čehoslovačke* i *Borba slavenskih naroda za slobodu i nezavisnost*, uz još nekoliko predavanja manje važnosti. S preko sto tisuća posjetitelja od 6. do 27. travnja 1947., potonja izložba ujedno je i najuspjeliji projekt Slavenskoga komiteta Hrvatske.⁵² U srpnju 1947. uslijed povećanja opsega rada odstupio je dotadašnji tajnik Vjekoslav Kaleb, a zamijenio ga je Dinko Foretić.⁵³ S Fo-

⁴⁹ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, „Slavenski komitet Hrvatske i Društva za kulturnu suradnju sa slavenskim zemljama kroz 1947. godinu”, 2.

⁵⁰ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, „Statut Slavenskog komiteta Jugoslavije”.

⁵¹ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, „Podaci o radu komiteta od osnutka sve do 1. X. 1948”, 2.

⁵² U organizacijskom odboru izložbe sudjelovali su predstavnici republičkih vlasti, Narodne fronte i pripadajućih joj društvenih organizacija. Tisak je na dnevnoj bazi donosio članke o izložbi, a znatan dio posjeta ostvaren je u organiziranim grupnim obilascima, dovedenim i iz najudaljenijih dijelova Hrvatske (HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Izvješće Općeslavenskog komitetu br. 28/47).

⁵³ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, „Podaci o radu komiteta od osnutka sve do 1. X. 1948”, 1.

retićevim dolaskom koincidira određeni porast dinamike u radu Komiteta, o čemu nam svjedoči sačuvana dokumentacija predsjedništva iz 1948. godine. Polugodišnje izvješće od 8. listopada 1948. pokazuje da se od kraja 1947. do sredine 1948. znatno unaprijedila aktivnost i poradilo na većoj prisutnosti Komiteta u masovnim medijima. Na prvoj godišnjoj sjednici donesen je plan rada za razdoblje od 15. rujna 1947. do 30. travnja 1948.⁵⁴, na temelju kojega je uspjelo, prema riječima tajnika Foretića, „uvesti sistem i kontinuitet u radu, pojačati interes i pažnju šire javnosti za ovu ustanovu, ali još ostaje da se rad proširi, da se komitet pojača, da se oko komiteta okupi širok broj naših kulturnih i javnih radnika”.⁵⁵ Tom prilikom prihvaćeni su normativni napuci glede produkcije promidžbenih sadržaja o „novom slavenskom pokretu”. Naime, Komitet se obvezao za dnevni tisak prirediti najmanje deset članaka mjesečno na tu temu, s posebnim naglaskom na popularizaciju SSSR-a.⁵⁶ Pored toga, planirano je održavanje najmanje deset većih predavanja, a svaka od sekcija dobila je obvezu održati po jedno predavanje mjesečno ili pripremiti materijal za jednodnevni cjelovečernji radijski program. S obzirom na mogućnost radija kao relativno moćnoga propagandnog sredstva, Slavenski komitet stavio si je u obvezu pripremiti sadržaj za više emisija kraćega trajanja (10-15 minuta) na radijskim postajama Zagreb i Dubrovnik, u kojima će se svakoga tjedna tematizirati političke aktualnosti te prezentirati teme iz povijesti i kulture slavenskih naroda. Od studenoga 1947. u Zagrebu se, u suradnji s članovima akademske zajednice, svakoga mjeseca trebalo održati barem jedno veće predavanje.⁵⁷ K tome su se u dogovoru sa zagrebačkim Hrvatskim narodnim kazalištem razvijali zasebni planovi vezani uz koncertni i kazališni program.

Do sredine 1948. intenzivirana je suradnja s društvima za kulturnu suradnju sa slavenskim zemljama, dodatno razrađena posrednička uloga Komiteta u povezivanju subjekata s kulturno-umjetničke i političke scene Hrvatske sa Slavenskim komitetom Jugoslavije i pokrenuta pretplata na izdanja najvažnijih časopisa iz slavenskih zemalja.⁵⁸ Ostvareni su, dakle, preduvjeti da se poveća priljev informacija iz inozemstva te ujedno unaprijedi razina razmjene ideja i informacija među jugoslavenskim republičkim komitetima. Bez toga se nije moglo pristupiti sustavnoj produkciji informativno-propagandnoga sadržaja, kao ni izradi programa djelovanja za sljedeće razdoblje. Pored toga, započelo je osnivanje središnje Slavenske čitaonice s ciljem zadovoljavanja javnih potreba za slavističkom literaturom. U tom razdoblju povećan je broj članova udruženja, pa tako na sačuvanom popisu s početka 1949., uz prvake Komunističke partije, među pedesetak osoba nalazimo i etablirana imena iz kulture

⁵⁴ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, „Plan rada Slavenskog komiteta od 15. IX. 1947 do 30. IV. 1948.

⁵⁵ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, „Slavenski komitet Hrvatske i Društva za kulturnu suradnju sa slavenskim zemljama kroz 1947. godinu”, 2.

⁵⁶ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, „Plan rada Slavenskog komiteta od 15. IX. 1947 do 30. IV. 1948”.

⁵⁷ *Isto.*

⁵⁸ *Isto.*

i umjetnosti poput Antuna Augustinčića, Julija Benešića, Jože Horvata, Miroslava Krležu, Ranka Marinkovića, Grge Novaka, Vanje Radauša, Svetozara Rittiga i Milana Sachsa.⁵⁹ Učinjeni su i inicijalni koraci u osnivanju ogranaka Slavenskoga komiteta Hrvatske u većim gradovima Hrvatske. Foretićev plan za 1947./1948. na kraju je okrunjen najavom ambicioznoga izdavačkog projekta u sklopu kojega bi se do kraja travnja 1948. objavila opsežna publikacija enciklopedijskoga tipa o kulturnim, povijesnim, geografskim i gospodarskim znamenitostima Hrvatske s prijevodom na nekoliko stranih jezika.⁶⁰

Promoviranje predvodničke uloge SSSR-a u sveslavenskome modelu zajedničke sigurnosti

Prema ocjenama sovjetskoga veleposlanstva u Beogradu, stanje političke propagande u Jugoslaviji u prvoj godini nakon rata, uključujući i propagandu usmjerenu zagovaranju bliskosti s SSSR-om, ipak nije bilo na zadovoljavajućoj razini, stoga je u prosincu 1945. formirana posebna komisija koja je trebala upozoriti na učinjene propuste i izraditi prijedloge za poboljšanje stanja.⁶¹ Smatralo se da bi sustavna produkcija jasnijih, brojnijih i energičnijih propagandnih poruka u slavu SSSR-a te davanje većega medijskog prostora vijestima iz te zemlje dodatno osnažili podršku stanovništva Jugoslavije u uspostavi staljinističkoga modela upravljanja. No, i u prosincu sljedeće godine zatečeno je slično stanje, ocijenjeno kao kampanjsko, s manjkom agilnosti i nedovoljno razgranatom aktivnošću na terenu.⁶² Da bi se uhvatila ukoštac s tim problemima, stavljajući poseban naglasak na konkretne zadatke u „preodgoju narodnih masa”, Partija je tijekom 1947. započela preustroj propagandnoga sektora, što se djelomično odrazilo i na kvalitativni pomak u radu Slavenskoga komiteta.⁶³ U svjetlu tih napora možemo tumačiti i prethodno izložene Foretićeve planove, poglavito one koji su se ticali stvaralaštva na temu SSSR-a.

Općenito, glorifikacija SSSR-a bila je sama srž djelovanja Slavenskoga komiteta Hrvatske od njegovih početaka, pa unaprjeđenje propagandnoga rada nije iziskivalo poduzimanje dubokih reformskih zahvata u pogledu revidiranja političke ispravnosti poruka, orijentacije i naboja. Naime, veličanje zajedništva s SSSR-om opće je mjesto jugoslavenske komunističke propagande od njezinih ratno-partizanskih izdanja do informbiroovskoga raskola.⁶⁴ De-

⁵⁹ HR-DAZD-527-SKH, 5.4, kut. 6, Popis članova Slavenskog komiteta Hrvatske 21. IV. 1949.

⁶⁰ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, „Plan rada Slavenskog komiteta od 15. IX. 1947 do 30. IV. 1948”.

⁶¹ NAJBAR-AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 33.

⁶² *Isto*.

⁶³ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, „Slavenski komitet Hrvatske i Društva za suradnju sa slavenskim zemljama kroz 1947. godinu”.

⁶⁴ Pored ideoloških preferencija jugoslavenskih komunista prema sovjetskoj državi, potrebno je vrednovati činjenicu da su na svoje ratne antifašističke institucije otpočetak gledali kao na isturenu ekspozituru ratnih ciljeva SSSR-a (MARIJAN, „From People’s Liberation

cidirana privrženost slavenstvu, primjerice, bila je naglašena u pozdravnom telegramu Antifašističkoga vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) upućenom Sveslavenskom komitetu sa II. zasjedanja, u kojemu je istaknuto da u „borbi protiv zakletog neprijatelja čitavog čovječanstva, a naročito Slavena, protiv njemačkih fašističkih imperijalista, narodi naše zemlje ostali su vjerni velikom bratskom ruskom narodu i stvari slavenske uzajamnosti”.⁶⁵ Izravna interakcija vrhuške KPJ s moskovskim Sveslavenskim komitetom ostvarena je u proljeće 1944. preko misije Milovana Đilasa i Velimira Terzića i od tog trenutka pa do sredine 1948. uzajamne veze bivale su sve čvršće.⁶⁶ Sklapanjem *Ugovora o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji* između SSSR-a i Jugoslavije 11. travnja 1945. odnosi dviju komunističkih partija *de facto* su zadobili međudržavnu dimenziju.⁶⁷ Među ostalim, sporazumom su obuhvaćena pitanja kulturne i vanjskopolitičke suradnje. S jugoslavenskoga stajališta to je značilo velik iskorak „slavenske politike” u područje javne diplomacije, ali i osiguranje njezine opstojnosti preko pravnih instrumenata i jamstava uglavljenih s SSSR-om. Znakovitu notu sklapanju sporazuma dao je predstavnik Sovinformbiroa Solomon Lozovski okarakteriziravši Jugoslaviju prvom zemljom izvan SSSR-a koja se „vlastitim snagama” izgradila na „Lenjinovim načelima nacionalne politike”.⁶⁸ Izjava čelnika sovjetske propagande sama po sebi govori nam o posebnosti položaja kakav je staljinistički sustav „meke moći”⁶⁹ namijenio Titovoj Jugoslaviji u bliskoj budućnosti i potvrđuje određeno egzemplarno modeliranje sestrinske države, u kojoj prokomunistička „nacionalna politika” u formi „narodne demokracije” nije uspostavljena kao proizvod volje SSSR-a, već je izraz težnji naroda, sabranih u politici KPJ koja nije upravljena pukom imitiranju Moskve, nego ima svoje povijesne korijene i društveno-ekonomsku specifičnost. Tako oblikovana slika o Jugoslaviji mogla je, za potrebe sovjetske propagande, biti reprezentativan primjer primjenjivosti i prikladnosti sveslavenske koncepcije i u onim sredinama gdje sovjetska vojna čizma nije bila nositelj moći.⁷⁰

War and Revolution to Antifascist Struggle”, 158-161; PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, knj. II, 82-88). Taj je odnos zasigurno pospješio ugradnju koncepcija o bratskom ruskom narodu i slavenskoj uzajamnosti, koje je promovirao Sveslavenski komitet, u matricu slavenske svijesti otprije artikulirane u znatnom dijelu jugoslavenskoga društva. Pritom su se, usput rečeno, bratski hrvatsko-srpski odnosi, temeljni aksiomi u promoviranoj predodžbi o koherentnosti partizanskoga pokreta, često koristili kao predložak za oslikavanje odnosa među svim Slavenima, nimalo ne pokazujući interes za propitkivanje raznih internih antagonizama u odnosima tih naroda, tj. država.

⁶⁵ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, „Naš doprinos bratstvu Slavena”, 1.

⁶⁶ ĐILAS, *Susreti sa Staljinom*, 18-21.

⁶⁷ PETRANOVIĆ, ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918-1988*, 790.

⁶⁸ КИКЕШЕВ, *Славянская идеология*, 533.

⁶⁹ Pod sintagmom „meka moć” u politološkoj terminologiji podrazumijeva se sposobnost neke države da ju druge države slijede u vanjskoj politici, oponašaju njezin primjer, teže postizanju njezine razine društvenoga i gospodarskoga razvitka, a da se država-uzor pritom prema njima ne koristi prijeljama i prisilom (NYE, *Soft Power*).

⁷⁰ Jugoslavija zaista jest bila zahvalan primjer za odvrćanje svjetske javnosti od rusocentričnosti sovjetske vanjske i sigurnosne politike iz toga razdoblja. Naposljetku, o tome nam

Pri razmatranju odnosa Slavenskoga komiteta prema SSSR-u nužno je imati u vidu da je afirmacija slavenske uzajamnosti imala vrlo izražen sigurnosni karakter, uslijed početnih hladnoratovskih raslojavanja, s naglašenim homogenizacijskim i obrambenim apelima. Sustavno i jednoglasno uzdizanje SSSR-a u formi uzora, autoriteta i ključnoga strateškog partnera imalo je izravne konzekvence u tkanju propagandnoga sadržaja kojim se domaćoj javnosti nametalo uvjerenje da vanjskopolitičke i sigurnosne interese te zemlje treba percipirati kao smjerokaze u definiranju vlastitih vitalnih interesa. Po tom pitanju propaganda Slavenskoga komiteta nimalo nije odudarala od komunističke stranačke retorike. Partnerstvo Jugoslavije sa Sovjetima artikuliralo se kroz iznimno ideologiziran govor o pretpostavljenim zajedničkim interesima Jugoslavije i SSSR-a u području državne sigurnosti.⁷¹ Drugim riječima, ono što je bilo rizik i izazov za opstanak SSSR-a, bilo je izvor nesigurnosti i prijetnji za Jugoslaviju. Istovjetnost interesa dviju država proizlazila je pak iz vrlo rigidnoga tumačenja političkih prilika u svijetu, pri čemu su se, po diktatu partijske nomenklature, zapažale sigurnosne prijetnje u svemu što nije bilo u skladu s komunističkom ideologijom. Ondašnji tisak obilovao je napisima o konstantnoj izloženosti SSSR-a i partnerskih mu zemalja raznim izvanjskim prijetnjama, potaknutima iz zapadnih kapitalističko-demokratskih država, usmjerenima destabilizaciji mladih „narodnih demokracija”.⁷² Pristup unutar kojega se formulirala ta opća promidžba o agresivnim težnjama Zapada, usprkos dojučerašnjem ratnom savezništvu, nije ostavljao prostora objektivnijem propitivanju stvarne snage tih navodnih prijetnji i općenito njihove utemeljenosti u poslijeratnoj društvenoj i geopolitičkoj realnosti. Na taj način građani nisu bili u prilici doći do alternativnih tumačenja i jedini izvor informacija o Zapadu bio je centralizirani državni sustav informiranja i obrazovanja.⁷³ Retorika Slavenskoga komiteta pridonosila je tom sveprisutnom valu propagandne diskreditacije i demonizacije Zapada predstavljajući ga, među ostalim, kao pokretača natražnjačkih protuslavenskih akcija u svijetu.⁷⁴ To je otvaralo prostor vladajućoj ideologiji da vanjske politike Sjedinjenih Američkih Drža-

---

svjedoči i politički kontekst smještanja sjedišta Općeslavenskoga komiteta u Beograd, a ne u Moskvu (КОЛЕЙКА, *Славянские программы*, 203).

⁷¹ Takvi oblici retorike prisutni su posvuda unutar dominantne prosovjetske promidžbe. Kada je riječ o arhivskoj ostavštini Komiteta, kao ilustracija nam mogu poslužiti sljedeći tekstovi: HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *O novom slavenskom pokretu*, transkript; HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, *Proglas učesnika svečane slavenske večeri u Zagrebu*; HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Riječ delegata SSSR na hrv. jeziku*.

⁷² Kao ilustrativni primjer vidi sljedeće tekstove iz glasnika Komunističke partije Hrvatske *Naprijed*, lista čiji su prilozi imali direktivnu i autoritetnu snagu za sve članove Partije u NR Hrvatskoj: „Sovjetski savez je najvjerniji zaštitnik mira i međunarodne suradnje”, *Naprijed* (Zagreb), 26. 10. 1946., 3; „Hvala velikom Sovjetskom Savezu za spas i slobodu naprednog čovječanstva”, *Naprijed*, 22. 6. 1946., 1.

⁷³ O državno-partijskome modelu informiranja i oblikovanju javnosti u poslijeratnoj Hrvatskoj: SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*; SPEHNJAK, „Vlast i javnost u Hrvatskoj 1945. – 1952.”, 507-512.

⁷⁴ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Proglas učesnika savjetovanja novinara slavenskih zemalja u Zagrebu*; HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Riječ delegata SSSR na hrv. jeziku*, 5-9.

va (SAD), Velike Britanije i Francuske tendenciozno stavi u isti koš s nedavnim ratnim protivnicima i posredno ih usporedi s destruktivnošću nacističkoga njemačkog ili talijanskoga fašističkog režima.⁷⁵

Okvir jugoslavensko-sovjetskoga strateškog partnerstva, lajtmotiva propagande Slavenskoga komiteta u Hrvatskoj, utvrđen je tijekom rata sinkroniziranim obrambenim pozicioniranjem prema Njemačkoj. Iako se „novi slavenski pokret” izvan SSSR-a primarno konkretizirao u reprodukciji nadnacionalnih i neideološki obojenih tvrdnji o štetnosti njemačke ekspanzije, propagiranje slavenskoga jedinstva kao kontrapunkta predodžbi o agresivnoj i revanšističkoj Njemačkoj nije ugaslo s nestankom Hitlerove nacističke vlade. Naprotiv, upozoravajuće poruke o mogućoj obnovi Reicha i povratku agresivnih osvajačkih politika, preko stalnih reminiscencija na njemački uzlet od 1933. do 1941., bile su neizostavan element političko-propagandne retorike istočnoeuropskih vođa u posljednjoj godini rata i prvim poratnim godinama.⁷⁶ Izgradnja takve predodžbe o njemačkoj latentnoj prijetnji bila je znatno zastupljena među različitim političkim opcijama širom političkoga spektra. Poruke o nužnosti zadržavanja opreza prema Njemačkoj pristizale su od samoga vrha SSSR-a i na taj su način za svakoga zagovaratelja „novoga slavenskog pokreta” imale autoritetni značaj u modeliranju slike o arhetipskom socijalistički usmjerenom Slavenu.⁷⁷ U pravilu, komunistička propaganda nastojala je stvoriti dojam da u svojem internacionalizmu ne ostavlja prostora šovinističkom i ksenofobnom agitiranju, razlučujući odgovornost Hitlerove politike od sudbine njemačkoga naroda.⁷⁸ No, etnocidni tretman folksdojčerskih zajednica tijekom druge polovine 1940-ih pokazao je da se „protuimperijalističko protugermanstvo” lako moglo prometnuti u huškački govor, pri čemu je službena propaganda ostajala u raskoraku s nehumanim događanjima u stvarnosti.⁷⁹ Osobito snažan protugermanski sentiment u „novi slavenski pokret” unosili su trendovi iz Čehoslovačke i Poljske. Primjerice, vođa čehoslovačkih komunista Klement Gottwald označio je njemački imperijalizam „smrtnim neprijateljem svih slavenskih naroda”, a razvoj uzajamnih veza držao fundamentalnim interesom slavenstva od kojega ne smije biti odstupanja. Oslonac za ostvarenje navedenoga cilja vidio je u maksimalnom približavanju SSSR-u, a suradnja na obrambenom planu ujedno bi otvarala prostor za snažnije zajedničke probitke u kulturi i gospodarstvu.⁸⁰ Istaknuti zagovornik slavenskoga zajedništva bio je i bugarski političar Georgi Dimitrov. On je u jednom od brojnih tekstova o toj temi iznio da nadolazeća vremena iziskuju „osnaživanje

⁷⁵ O američkom viđenju procesa prezentacije pluralističkoga Zapada u komunističkoj propagandi: HEUSER, „Stalin as Hitler's Successor”; NOGEE, DONALDSON, *Soviet Foreign Policy Since World War II*.

⁷⁶ BOFFA, *Povijest Sovjetskog Saveza*, sv. II, 191-193, 220-222.

⁷⁷ КИКЕШЕВ, *Славянская идеология*, 528.

⁷⁸ „Bez potpune demokratizacije Njemačke ne može se riješiti njemački problem”, *Naprijed*, 22. 3. 1947., 1.

⁷⁹ GEIGER, *Folksdojčeri*, 41-55.

⁸⁰ КОЛЕЙКА, *Славянские программы*, 193.

prijateljstva među slavenskim zemljama – Poljskom, Čehoslovačkom, Jugoslavijom i Bugarskom. Sjedinjeni u prijateljstvu s velikim ruskim narodom, miroljubivi slavenski narodi mogu, a vjerojatno i hoće, imati važnu ulogu u održavanju mira u Europi te u izgradnji snažne brane mogućim budućim agresijama upletanjima u njihovu slobodu i samostalnost”.⁸¹ U bitnome, upravo u tim riječima sažet je i obrambeno-sigurnosni aspekt solidarnosti kakvu je od samoga početka zastupao i Slavenski komitet u Hrvatskoj, među ostalim koristeći se rusofilskom i protugermanskom retorikom.

Dio propagande prokomunističkoga sveslavenstva – sa svojim „strašilom” lociranim isprva u liku Njemačke, a potom u liku svih onih neodređenih „fašističkih” sila koje bi smjerale ugrožavanju nacionalne samobitnosti, kulturnoga identiteta i ekonomske samostalnosti Slavena – činili su odrazi toga koncepta u sferi vanjskopolitičkih aktivnosti, tj. u rastućem trendu politike dijaloga koji je pod okriljem socijalizma zahvatio sve države istoka Europe tijekom 1946. i 1947., a koji je Slavenski komitet Hrvatske svesrdno popratio mnoštvom osvrta na aktualnosti u svijetu diplomacije te medijskim i kulturnim sadržajima o zbivanjima u inozemstvu.⁸² Osobito su se u tom pogledu isticala teme poljsko-ruskoga, poljsko-čehoslovačkoga te jugoslavensko-bugarskoga dijaloga. Motivi i svrha tih inicijativa interpretirali su se optimističnim govorom o izgradnji socijalističke zajednice naroda, tako da se u prvi plan isticala svijest novih upravljačkih elita o potrebi sporazumnoga izgladivanja međunacionalnih prijepora, za što, po mišljenju propagandista, prethodne vlasti nisu imale senzibiliteta niti su pronalazile rješenja.⁸³ Iskoristivost tih bilateralnih i multilateralnih inicijativa u propagandi ležala je u tome što su bile pogodne za plasiranje onih poruka kojima se staljinistička politika veličala kao završni čin u zatvaranju dugotrajnih otvorenih pitanja među narodima, u duhu pravičnosti, suradnje i bratstva, pri čemu je propagandistima pri ruci stajala široka lepeza motiva i događaja koji su se potom selektivno koristili za uvjeravanje javnosti u postojanje kohezije u okviru sveslavenskoga projekta.

⁸¹ Isto, 196.

⁸² Primjerice, predsjednik Slavenskoga komiteta Hrvatske Zlatan Sremec temu institucionalne međuslavenske suradnje intenzivno je promovirao u svojim osvrtima na tijek i zaključke međunarodnih sveslavenskih konferencija kojima je prisustvovao kao član jugoslavenskoga izaslanstva. Jedan od takvih, arhivski sačuvanih, novinski je prilog iz zagrebačkoga *Narodnog lista* tiskanog 6. lipnja 1947. o posjetu Poljskoj i Čehoslovačkoj povodom održavanja plenuma Općeslavenskoga komiteta u Varšavi. Sremec tom prilikom hvali srdačnost i gostoljubivost domaćina, naglašava sličnosti među slavenskim narodima, piše o slozi i jednodušnosti koja je karakterizirala sam rad plenuma. Ističe da je kulturna, ekonomska i znanstvena razmjena među slavenskim narodima najveće postignuće koje je iznjedrio novi poredak u Europi, definirajući time i uzvišenost misije sveslavenskoga pokreta. Odaje priznanje velikodušnoj pomoći SSSR-a u obnovi porušenih gradova i industrijskih kapaciteta, a pritom ne propušta naglasiti da svi u navedenim zemljama znaju za Jugoslaviju i maršala Tita (HR-DAZD-527-SKH, 5.4, kut. 6, Reportaža Z. Sremca iz Varšave za „Narodni list” 6. 6. 1947.).

⁸³ U hrvatskom kontekstu jedan krak toga odraza jest i spomenuti ugovor o uzajamnoj pomoći s SSSR-om, prema kojemu se Jugoslavija i SSSR obvezuju na međusobnu potporu ako jedna od država bude „uvučena u vojnu akciju protiv Njemačke ili druge države koja bi djelovala s Njemačkom”. PETRANOVIĆ, ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918-1988*, 790.

U jugoslavensko-bugarskom kontekstu, ostvareni međunacionalni dijalog prikazan je, s gledišta Slavenskoga komiteta, kao svojevrzni racionalni ko-ektiv koji u bremenite odnose Bugarske i Jugoslavije unosi načelo čistih računa, prožima ih civilizacijskim vrednotama i humanističkim duhom i konačno dokida tešku hipoteku prastarih sporova o nesređenome nacionalnom pitanju na bugarsko-srpsko-makedonskoj tromeđi.⁸⁴ Pitanje odnosa s Bugarskom bilo je testiranje „novoga slavenskog pokreta” kao ideje o stvaranju novoga i prosvjećenijega društva te je svaki korak u genezi tih odnosa u masovnim medijima bio popraćen s velikom pozornošću. Jugoslavenskim je komunistima ideološku potku za takvo gledište još za trajanja rata pružio Edvard Kardelj u spisu *Dva puta malih naroda jugoistočne Evrope*, u kojemu se založio za razvoj savezničkih odnosa svih slavenskih naroda i SSSR-a. Problematiku otvorenih pitanja u susjedskim odnosima uzdigao je na pijedestal prioriteta čijim se rješavanjem u što skorijem roku treba demonstrirati održivost tih politika u praksi da ne bi ostale prazno slovo na papiru.⁸⁵ I bugarski komunisti smatrali su uspostavu bliskih odnosa s Jugoslavijom svojim ključnim vanjskopolitičkim ciljem, a preko toga su legitimirali svoju ideološki ispravnu poziciju u ukupnom slavenstvu i osnaživali prijateljstvo s SSSR-om, iako je sporazumijevanje s Jugoslavijom za sobom vuklo kontroverze glede jačanja ideje tzv. Balkanske federacije.⁸⁶ Sanacija gorućega makedonskoga nacionalnog pitanja, na kojemu se testirala perspektiva slavenske uzajamnosti na jugoistoku Evrope, bila je okrunjena potpisivanjem protokola između jugoslavenske i bugarske vlade 1. kolovoza 1947. na Bledu, a kasnije i ugovorom o prijateljstvu, vojnoj suradnji i uzajamnoj pomoći sklopljenim 27. studenog 1947. u Evksinogradu, kojim su se potpisnice sporazuma obvezale na konzultiranje u svim važnim pitanjima.⁸⁷

Slično unaprjeđenju diplomatskih odnosa s Bugarskom, jugoslavenska vlada svoj je prilog institucionalizaciji slavenske socijalističke sigurnosne paradigme dala i u seriji bilateralnih ugovora s Poljskom i Čehoslovačkom. Na taj se način Jugoslavija uvezivala u splet međudržavnih ugovora koji su tvorili konture svojevrsnoga sustava zajedničke sigurnosti. Zapadne administracije te su procese na rubovima sfere utjecaja SSSR-a percipirale kao prijetnju

⁸⁴ Reprezentativan primjer toga narativa koji možemo naći u arhivskoj građi Komiteta brošura je makedonskoga političara Dimitra Vlahova o povijesti Makedonije, zapravo kratak presjek serije njegovih izlaganja „Kroz historiju Makedonije”, održanih u proljeće 1948. u Zagrebu na poziv Slavenskoga komiteta i u suradnji s cehovskim udruženjem književnika. Cilj kampanje bio je, prema riječima Vlahova, upoznavanje naroda Jugoslavije s poviješću makedonskoga naroda, koja „nije dobro poznata niti je pravilno objašnjena” jer su objašnjenja „za sve ono što se događalo u Makedoniji dolazila od ljudi koji su bili eksponenti osvajačkih aspiracija gospodujućih klasa u Makedoniji i susjednim zemljama” (HR-DAZD-527-SKH, 5.3, kut. 5, *Predgovor*, 1-2). Slavenski komitet Hrvatske objavio je 1949. na temelju tih predavanja monografiju *Kroz historiju makedonskog naroda*.

⁸⁵ Usp. KARDELJ, *Dva puta malih naroda jugoistočne Evrope*, 6-25.

⁸⁶ STAWOWY-KAWKA, „Rok 1947 w relacjach bułgarsko-jugosłowiańskich”; BARKER, *Macedonia*, 83-125.

⁸⁷ PETRANOVIĆ, ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918-1988*, 843.

dugoročnoj stabilnosti demokracije u Europi⁸⁸, prateći to retorikom koja je bila slična sovjetskome govoru o agresivnoj američkoj politici i zbijajući svoje redove naspram izrastanja „slavenskoga bloka”, što u određenoj mjeri, retrospektivno, ostavlja dojam neobjektivnosti i preuveličavanja. Prema nekim tumačenjima, komunističko razumijevanje koncepta slavenske uzajamnosti prvenstveno je bilo ograničeno na dijalog među nacionalnim komunističkim partijama, bez intencije da se taj splet međusobno izravno nepovezanih sporazuma uzdigne na višu razinu u vidu formiranja vojno-obrambenoga bloka s određenim središnjim upravljačkim tijelima i međunarodnim subjektivitetom.⁸⁹ No, kako je tzv. sigurnosna dilema u odnosima između SAD-a i SSSR-a bivala sve izraženijom, propagandni sustavi obiju strana malo su držali do objektivnosti i netendencioznosti, pa je i poticanje pomirljivih tonova unutar tih sustava bilo sasvim iluzorno za ondašnje prilike.

Na beogradskom je kongresu nekritičko isticanje SSSR-a kao zaštitnika ugroženih Slavena postalo osnovni aksiom sveslavenske propagande. Karakterističan glorifikacijski rječnik izrečen je, primjerice, govorom dr. Jakovljevića, predsjednika Slavenskoga komiteta Jugoslavije: „[...] i tko zna što bi sve bilo od slavenskih naroda – koje su njemački fašisti smatrali za nižu rasu – da se ovoj strašnoj nemani nije suprostavio Sovjetski Savez. U užasnoj borbi, borbi kakvu historija do danas ne bilježi, Sovjetskoj armiji u prvom redu pripada zasluga što je slomljen njemački fašizam i spašeno čovječanstvo, na prvom mjestu Slaveni, od potpunog uništenja”, te zaključuje: „zato svoju prvu riječ ljubavi, pozdrava i zahvalnosti upućujemo moćnom Sovjetskom savezu, njegovim narodima, njegovoj odvažnoj Sovjetskoj Armiji – osloboditeljici i velikom prijatelju čovječanstva, generalisimusu Josifu Visarionoviču Staljinu.”⁹⁰ U izričaju Slavenskoga komiteta zapadne sile diskreditirale su se i sveprisutnim naglašavanjem ključnoga doprinosa Slavena u ratu, u svjetskoj kulturi i znanosti, te govorom o ignorantskom stavu Zapada glede tih ostvarenja. Na spomenutom kongresu takvu je retoriku javno referiralo najuže vodstvo Jugoslavije. U tom pogledu ilustrativan je govor Milovana Đilasa izrečen drugoga dana kongresa, gdje tematizirajući „borbu slavenskih naroda za mir i demokraciju” u uvodnom dijelu ističe: „Danas više nitko ne poriče da su u borbi protiv fašističkih zavojevača glavnu ulogu odigrali slavenski narodi. Ja neću ovdje isticati opće priznatu činjenicu da, ustvari, Sovjetskom savezu pripada zasluga što je došlo do sloma Hitlerovske Njemačke i njenih saveznika. Hoću samo da podvučem da se ni tako velike države kao što su Engleska i Amerika ne mogu ni izbliza mjeriti po žrtvama u ratu s tako relativno malim državama kao što su naprimjer Poljska i Jugoslavija”, potkrepljujući to tvrdnjama da su slavenski narodi podnijeli daleko najveću žrtvu i pružili najsnažniji otpor u zauzdavanju „Hitlerove Njemačke i njezinih pomagača u luđačkoj trci za

⁸⁸ HEUSER, „Stalin as Hitler’s Successor”, 17-36; SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 21.

⁸⁹ КОЛЕЙКА, *Славянские программы*, 197.

⁹⁰ „Jučer je otvoren prvi poslijeratni Slavenski kongres”, *Slobodna Dalmacija*, 9. 12. 1946., 1.

svjetskim gospodarstvom”.⁹¹ Podnesena žrtva je, prema tome, pružala legitimacijsku podlogu slavenskim narodima za zauzimanje predvodničke uloge u uređenju poslijeratnoga poretka u Europi. Dosljedno slijedeći taktiku stapanja komunističke ideologije i propagande sveslavenskoga zajedništva u jednu cjelinu, prilagođenu zahtjevima hladnoratovskih okolnosti, Đilas je borbu Slavena protiv Njemačke prometnuo u borbu „slobodoljubivog svijeta protiv fašizma” i borbu čovjeka za ostvarenje osobnih sloboda, a pobjedu slavenskih naroda u ratu protiv nacizma nazvao pobjedom „čitavog naprednog čovječanstva”, pridajući joj neprikosnoveno povijesno značenje za cijeli svijet.⁹² Prema Đilasovim riječima, SSSR je svojim krvarenjem u ratu i preuzimanjem odgovornosti za sudbinu svih istočnoeuropskih naroda stvorio potpuno nove osnove za oživljavanje bratstva među narodima, a to bratstvo nudi model međunarodne solidarnosti i koegzistencije svim narodima svijeta koji su voljni odbaciti, prema sudu komunističke ideologije, loše ugnjetavačke i osvajačke politike.⁹³

Protuimperijalni SSSR kao zalog mira i jamac stabilnosti demokracije

Uvjeti u kakvima se Jugoslavija našla u neposrednom poraću doveli su do postupnoga stvaranja tzv. partijske države, stanja u kojemu se propitkivanje legitimiteta vlasti onemogućavalo kontrolom komunikacijskoga prostora i nasiljem prema političkim protivnicima.⁹⁴ U očima američke administracije, način uspostave novoga revolucionarnog poretka Jugoslaviji je osigurao status najlojalnije i najmilitantnije od svih „satelitskih zemalja” SSSR-a.⁹⁵ Unutar nadziranoga društva onemogućeno je etabliranje bilo kakve „slavenske politike” kojom bi se slavenstvo izvodilo izvan okvira konsolidacije socijalističkoga poretka. Susljedno tomu, zahvaljujući ideološkoj nesnošljivosti komunističke prema političkim sustavima SAD-a i Velike Britanije bilo je oportuno slavensko zbližavanje suprotstaviti liberalno-demokratskom poretku, racionalizirajući to pred širom javnošću kroz formu govora o protuimperijalizmu, obrani suvereniteta naroda i demokracije. S ciljem usmjeravanja djelovanja u tom pravcu, najizravniji poticaj u krajnjem idealiziranju sovjetskoga uzora Slavenski komitet Hrvatske dobio je 11. siječnja 1947. na sastanku predsjedništva jugoslavenskoga s predstavnicima svih republičkih komiteta.⁹⁶ Njemu su nazočili predsjednik Općeslavenskoga komiteta Božidar Maslarić i delegacija Slavenskoga komiteta SSSR-a. Uz prigodno nizanje konstatacija o

⁹¹ „Borba slavenskih naroda za mir i demokraciju”, *Naprijed*, 14. 12. 1946., 2.

⁹² *Isto*.

⁹³ „Drugi dan Slavenskog kongresa u Beogradu”, *Slobodna Dalmacija*, 10. 12. 1946., 1.

⁹⁴ O procesu stvaranja partijske države u poraću vidi: SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 51-53.

⁹⁵ MEHTA, „The CIA confronts the Tito-Stalin Split”, 108.

⁹⁶ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 1, Zapisnik sastanka predstavnika Slavenskog komiteta Jugoslavije i predstavnika republičkih komiteta 11. I. 1947.

uspješnosti nedavnoga beogradskoga kongresa, u zapisnik sastanka uvrštene su predložene smjernice glede daljnjega razvitka udruženja. S obzirom na prisutnost sovjetskoga izaslanstva, osobito indikativno zvuče savjeti predsjednika Maslarića upućeni zagrebačkim kolegama o nužnom „isticanju i populariziranju tekovina SSSR-a, poleta na izgradnji i realizaciji petogodišnjih planova”, što on apostrofira kao osnovni zadatak koji treba imati na umu svaki put pri prezentiranju slavenskoga doprinosa u ratu i poratnoj izgradnji.⁹⁷ Tom je prilikom ustvrđeno da je SSSR stup oko kojega se okupljaju slavenski narodi i potrebno je stalno isticati da bez SSSR-a ne bi bilo pobjede. Usto, usporedno s ponavljanjem fraza svojstvenih tadašnjoj propagandi i uopćenih tvrdnji o aktualnim političkim okolnostima na međunarodnoj sceni, Maslarić je naglasio neophodnost ulaganja napora u to da se obrati pozornost na „politički aspekt djelovanja” komiteta, tj. da se pažnja maksimalno usmjeri na aktualnosti u političkom životu, u „borbu protiv fašizma i reakcije”, te da se angažira „protiv kleveta o slavenskim narodima i slavenskoj politici”.⁹⁸ Iznio je da je potrebno potaknuti sve republičke komitete na uključivanje u aktivnu „izgradnju mira i demokracije u našoj zemlji”, a to je u nastavku izlaganja elaborirao savjetima o približavanju komitetā Narodnoj fronti, što je ocijenio najpouzdanijim načinom da se „mobiliziraju mase na ostvarenju zadataka naše narodne vlasti čime se jača država, demokracija i siječe reakcija”.⁹⁹ Vidljivo je da se takvim intervencijama s vrha Općeslavenskoga komiteta unutar formalno neovisnih nacionalnih odbora smjeralo potaknuti ujednačivanje propagandne prakse i na određeni način standardizirati u nadregionalnim okvirima, očistiti ju od neželjenih poruka, sve u interesu jačanja „meke moći” sovjetskoga patrona. Sve u svemu, time se potvrđivalo usmjerenje Slavenskoga komiteta u pravcu tvrdolinijaškoga parapolitičkog tijela kakvo će se u promidžbeno-komunikacijskom prostoru pozicionirati u uskoj vezi s vanjskopoličkim interesima SSSR-a.

Kao ilustrativan primjer nekritičke propagande o SSSR-u kakva se razvijala u godini nakon beogradskoga kongresa, i kojoj su izravno prethodile navedene Maslarićeve smjernice, može nam poslužiti sadržaj dvaju sačuvanih radijskih priloga emitiranih na Radiju Zagreb, čije autorstvo potpisuje predsjednik Slavenskoga komiteta Hrvatske Zlatan Sremec. Prvi je bio posvećen beogradskom kongresu, s naslovom „Slavenski kongres u Beogradu, njegovo značenje i njegovi rezultati”.¹⁰⁰ U drugome su obrađene osnovne značajke „novoga slavenskog pokreta” i emitiran je 28. studenog 1947.¹⁰¹ U osnovi, glede predstavljanja SSSR-a, radi se o posredovanju osnovnih propagandnih poruka kakve nalazimo kod moskovskoga Sveslavenskoga komiteta iz 1941., dopunjenih aktualnostima iz hladnoratovske problematike, što je zapravo standardna

⁹⁷ *Isto.*

⁹⁸ *Isto.*

⁹⁹ *Isto.*

¹⁰⁰ Na zadnjoj stranici transkripta nalazi se rukom pisana bilješka „Govor održan na Radio Zagreb dana...”, pa nije moguće preciznije definirati točan datum emitiranja. HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, „Slavenski kongres u Beogradu i njegovo značenje i njegovi rezultati”.

¹⁰¹ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, „O novom slavenskom pokretu”, transkript.

praksa kakva se javlja i u većini ostalih objava Slavenskoga komiteta, pa oba priloga možemo smatrati reprezentativnima.

Osvrnuvši se na beogradski kongres, objašnjenje nastanka „novoga slavenskog pokreta” Sremec je sabrao u tvrdnji da je povijesni napor okupljanja svih slavenskih naroda oko najvećega „bratskog ruskog naroda” bio potaknut „ratnom katastrofom” i „velikom opasnošću od fašizma”.¹⁰² Zato je on u svojoj suštini isključivo obramben i antifašistički. Nastavno na iznošenje tvrdnji o demokratskoj osnovi pokreta, odmah je istaknuo da novi pokret Slavena nema ništa zajedničko s arhaičnim konceptom panslavizma koji je vodila velikodržavna politika carske Rusije s krajnjim ciljevima usmjerenim izrabljivanju i provođenju političkoga terora nad manjim i slabijim narodima. Pritom se SSSR uvodi u priču kao spasonosni akter koji je revolucionarnim prevratom i izgradnjom socijalističkoga društva odlučno raskinuo s imperijalnim težnjama i državnom represijom carske Rusije te svim zainteresiranim partnerima ponudio međunarodnu suradnju temeljenu na vrijednosnom sustavu izgrađenom na načelima samobitnosti, iskrenosti, slobodoljublja i ravnopravnosti svih naroda. U tom kontekstu Sremec je dometnuo stereotipne slike o miroljubivom Slavenu, njegovoj urođenoj averziji prema samoj ideji rata i sukobljavanja te iskrenoj posvećenosti slavenskoga čovjeka očuvanju obiteljskoga komfora, tradicije, mira i sigurnosti.¹⁰³ Motiv miroljubivoga Slavena naspram agresivnom i osvajačkom Nijemcu zapravo je vrlo česta figura kakvu srećemo u slavenofilskim i populističkim ideologijama diljem slavenskih zemalja.¹⁰⁴ Na temelju ključne uloge haesesovske seljačke ideologije u političkom oblikovanju hrvatskoga društva u međuratnim godinama, može se reći da je ta predodžba i nakon rata, u očima komunista, bila itekako korisna u poticanju pozitivnih emocija kod širokih slojeva pučanstva u Hrvatskoj prema novom društvu koje donosi sovjetski model. Stoga je razumljivo autorovo korištenje takvih jednostavnih slika, tim više što je i sâm pripadao seljačkome pokretu. Nadalje, Sremec se u objašnjavanju karaktera novoga slavenskog zajedništva poslužio isticanjem epohalnosti toga trenutka. Iako se u ideološkom aparatu nositeljâ predmoderne panslavenske misli moglo naći malo toga zajedničkog s marksističko-lenjinističkim sustavom vrijednosti, to nije priječilo partijske vođe i propagandiste da u svojim istupima na temu „slavenskoga pokreta” iskoriste motive nacionalne emancipacije ili osnaženja etno-religijskoga identiteta, o čemu svjedoči i govor Josipa Broza Tita s otvaranja beogradskoga

¹⁰² HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, „Slavenski kongres u Beogradu i njegovo značenje i njegovi rezultati”.

¹⁰³ HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, „Slavenski kongres u Beogradu i njegovo značenje i njegovi rezultati”. Perpetuiranjem slike o idealnom tipu Slavena kao mirnoga i potlačenoga seljaka s razvijenim osjećajem za pravicu i dobrobit kolektiva zapravo se zaklanjala stvarnost ispunjena etničkim čišćenjima koja su se u poratnom razdoblju provodila nad nepodobnim etničkim zajednicama u svim zemljama sa slavenskom većinom gdje su prosovjetske snage došle na vlast, a čije su posljedice bile masovna preseljenja, internacije i usmrćivanje stanovništva. Usp. KOHN, *Pan-Slavism*, GEIGER, *Folksdojčeri*.

¹⁰⁴ ARALICA, *Kmet, fiškal, hajduk*, 70-78.

kongresa, u kojemu je imputirao kontinuitet suvremenoga socijalističkog sve-slavenstva sa zamišljenim slobodarskim težnjama iz prošlosti, prezentirajući aktualno okupljanje Slavena kao konačno „ostvarenje težnje naših dalekih predaka” koja je „kroz vjekove stajala u srcima najboljih sinova slavenskih naroda”.¹⁰⁵ Na istom tragu, izrastanje novoga revolucionarnog poretka Sremec je interpretirao kao konačno ostvarenje vizije kakvu su zamišljali prvaci političke i kulturne emancipacije Slavena: ruski književnik i publicist Aleksandr I. Hercen, ukrajinski pjesnik Taras G. Ševčenko, slovački filolog Pavel Šafárik, hrvatski svećenik Juraj Križanić, bugarski revolucionar Hristo Botev, hrvatski preporoditelj Ljudevit Gaj, srpski jezikoslovac i folklorist Vuk S. Karadžić i drugi.¹⁰⁶ Na taj način agitpropovska ideologizacija ipak je zadržala one narodnofrontovske obrasce djelovanja kakve je službeni propagandni sustav u SSSR-u prakticirao za trajanja rata, održavajući legitimacijska uporišta svojega režima u povezivanju sebe samoga s ostavštinom intelektualaca koji su djelovali izvan idejnoga i vremenskoga konteksta u kojemu se oblikovala ideologija marksizma-lenjinizma. To je u svakom slučaju pospješivalo pristup komunističkim ostacima građanskoga i tradicionalnoga društva u Hrvatskoj. S obzirom na to da se vrijednosni sustav crpio iz raznorodne baštine zamišljenoga slavenskoga pacifizma i socijalističkih ideja ravnopravnosti, i da on predstavlja ideološki temelj nadnacionalne inicijative kojoj je svijet svjedočio u tom trenutku, Sremec je konstatirao da je mirotvorna koncepcija slavenske suradnje i solidarnosti najpouzdaniji osigurač trajnoga mira u svijetu i da je u tom pogledu ona spremna iskoračiti na opću međunarodnu pozornicu i otvoriti se drugim, neslavenskim narodima kao potencijalni suradnik u upravljanju svjetskom politikom.¹⁰⁷ U tom pogledu, iza oslobodilačko-emancipacijske retorike neskriveno se promaljalo pretpostavljena civilizirajuća misija toga heterogenog skupa zemalja okupljenih pod SSSR-om.¹⁰⁸ No jasno je da u agitpropovskom izričaju nije moglo biti dovoljno visoke razine samokritičnosti i propitkivanja takvih stavova. SSSR se percipirao kao iznimno oličenje neslomljive stabilnosti i slobode, a s druge strane, plasiranjem poruka da je u 1946. i 1947. „pred cijelim svijetom zadatak iskorjenjivanja fašizma i stvaranja trajnog mira u svijetu”, aludiralo se na trenutačnu sputanost ostatka svijeta i u njemu su se pronalazila žarišta novih prijetnji za svjetski mir, a samim time problematizirala se i sigurnost slavenske zajednice općenito.¹⁰⁹

¹⁰⁵ „Slavenski kongres u Beogradu – manifestacija bratstva slavenskih naroda”, *Naprijed*, 14. 12. 1946., 1.

¹⁰⁶ HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, „Slavenski kongres u Beogradu i njegovo značenje i njegovi rezultati”, 3.

¹⁰⁷ *Isto*.

¹⁰⁸ Paradoksalno je, zapravo, da su na sličnim postulatima tijekom novovjekovne i moderne povijesti opstajala razna opravdanja imperijalizama i kolonijalizma protiv kojih se SSSR sovjetocentričnom revolucionarnom propagandom svom silom borio i postavljao sebe njima nasuprot.

¹⁰⁹ Predodžbu o fašizmu kao realnoj prijetnji koja je jednako živa kao i tijekom rata, ali sada s uporištem u kapitalističkim zemljama, oslikavaju, primjerice, sljedeće riječi: „Ne treba misliti da je fašizam uništen, ima i danas ostataka fašizma, treba uništiti sve korijenje fašizma

U radijskom prilogu „O novom slavenskom pokretu” iz studenoga 1947. Sremec je bio ideološki još izravniji. Sadržaj izlaganja uvelike je sličan pret hodno opisanom. Naglašen je povijesni imperativ zbližavanja slavenskih naroda pred „smrtnom opasnošću od fašističkih osvajača”.¹¹⁰ Kao glavna prepreka ranijem zbližavanju apostrofirana je carska Rusija, a govornik ju je nastojao dodatno ocrniti imputirajući joj negativno označene kapitalističke i imperijalističke atribute. Oktobarska revolucija uzdignuta je u simbol začetka „slavenske politike”, trenutak preokreta u kojemu se stubokom mijenjaju odnosi, a nastaje „država višega tipa lenjinsko-staljinskog na temelju nauke Marksa i Engelsa”, koja će omogućiti stvaranje uvjeta za prijateljstvo i zajedništvo slavenskoga svijeta.¹¹¹ Bitan preduvjet za to zbijanje redova bila je uspješna obrana SSSR-a u „svetom domovinskom ratu”, bez koje ne bi došlo do zbacivanja „nenarodnih režima” u Europi pod kojima su, prema ocjeni autora, svi slavenski narodi bili izrabljivani i lišeni slobode. U komunističkome narativu o borbi protiv fašizma veliki naglasak bio je stavljen upravo na rušenje starih režima s vlasti i sprječavanje restauracije predratnoga poretka.¹¹² Uobličavajući predodžbu o postojanju svojevrsnoga kontinuiteta neprijateljstva prema slavenskim masama, ono što je u XIX. stoljeću bila feudalna Rusija, a nakon nje nacistička Njemačka, u aktualnom trenutku imputirano je nositeljima trenutačne protusovjetske politike – SAD-u i Velikoj Britaniji.¹¹³

Krunski događaj kojim je nekritičko veličanje SSSR-a i Staljina u režiji Slavenskoga komiteta Hrvatske doživjelo zenit bilo je održavanje konferencije novinara slavenskih zemalja u Zagrebu 27. siječnja 1948. Ujedno je to trenutak kada je protuamerička propaganda postigla najveći zamah, a bilateralni odnosi Jugoslavije i SAD-a pali na najnižu razinu.¹¹⁴ Manifestacijom je dominiralo izlaganje izaslanika ruskoga lista *Pravda* Borisa Poljevoja. U kratkim crtama prikazao je idealnu sliku vanjskopolitičkoga novinara kakav bi trebao biti u službi slavenskoga pokreta, a što je pretpostavljalo neupitnu političku ispravnost, dogmatski pristup i predanost u obrani interesa komunističkih vlasti.¹¹⁵ Demonizacija ideološkoga protivnika bila je temeljna značajka sovjetskoga pogleda na međunarodne odnose toga razdoblja, do te mjere da je primjerice američko veleposlanstvo u Moskvi svu javnoinformativnu i propagandnu produkciju toga sustava okarakteriziralo gotovo pa ratnom propagandom¹¹⁶, te je, shodno tomu, iskazano oponašajuće držanje Slavenskoga komiteta pre-

---

gdje god se on nalazio, što je u interesu mira i demokracije”, ili pak: „Danas fašisti dižu glavu u nekim zemljama i uz pomoć reakcionara cijelog svijeta traže nove načine i oblike fašizma. Ponovno hoće rat, ponovno hoće nesreću i nemir. Ponovno kleveću i intrigiraju protiv Sovjetskog saveza i naših slavenskih i drugih slobodoljubivih naroda.” HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, „Slavenski kongres u Beogradu i njegovo značenje i njegovi rezultati”, 3.

¹¹⁰ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *O novom slavenskom pokretu*, transkript.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² *Isto*.

¹¹³ *Isto*.

¹¹⁴ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 41-53.

¹¹⁵ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Riječ delegata SSSR na hrv. jeziku*.

¹¹⁶ NOGEE, DONALDSON, *Soviet Foreign Policy Since World War II*, 34.

ma sovjetskim medijima u svakom slučaju bilo poželjan model ponašanja u novinarskoj struci.

S kongresa je upućen „Novinarski proglas”, ustvari egzemplar stavova sovjetske državne propagande o pitanju uloge novinarstva i medija u partijskoj državi, plasiran pod paravanom međunarodne cehovske rezolucije.¹¹⁷ U proglasu je Staljinova politika nazvana „bedemom mira i napretka”, a tekst započinje riječima: „Mi vam se obraćamo ovim pozivom u dane kad imperijalistička reakcija u Americi i njezini prirepci u Engleskoj i Francuskoj, zločinački pogazivši politiku međunarodne suradnje, nastoje da opet pocijepaju svijet, da zaliju krvlju zemaljsku kuglu, da opet porobe slobodoljubive narode.”¹¹⁸ U okolnostima propagandnoga sraza sa Zapadom, sudeći prema sadržaju proglašenja, slavenski svijet bio je izložen napadima „pobješnjele imperijalističke reakcije” usmjerenima podriivanju međunarodne stabilnosti i ometanju uspostave prijateljskih odnosa među narodima. Revolucionarni pokret u tadašnjoj Grčkoj, primjerice, označen je pravednom borbom „protiv okupatora, izdajnika i pomagača”, a tamošnje protukomunističke snage dobile su etiketu eksponenata stranih tutora, protežiranih od kapitalističkih sila. Primjer Grčke posebno je istaknut kao uzor „borbe za mir i demokraciju” i u Maslarićevim sugestijama upućenim s plenarne sjednice Slavenskoga komiteta Hrvatske 22. svibnja 1948., gdje je primjer grčkih protumonarhističkih snaga istaknut kao prilog tezi da borci protiv fašizma svoj pravedni rat nastavljaju protiv kapitalizma i imperijalizma.¹¹⁹ U istom je proglasu političko djelovanje „trudbenika Italije i Francuske”, tj. lokalnih komunističkih snaga, popraćeno slikovitom predodžbom o borbi običnoga čovjeka protiv izdajica koji su za novac spremni prodati nezavisnost naroda „moćnicima s Wall Streeta”.¹²⁰ Na šire značenje ove zagrebačke konferencije upućuje nas i činjenica da je na plenumu Općeslavenskoga komiteta u Pragu Božidar Maslarić iskoristio njezine poruke prilikom iznošenja konstatacije o dubokoj i nepomirljivoj podijeljenosti svijeta na dva tabora: imperijalistički na čelu s SAD-om i demokratski predvođen SSSR-om.¹²¹ Otvorena fašizacija Zapada funkcionirala je po prilično jasnom i ideološki definiranom interpretacijskom okviru po kojemu su se globalna politička kretanja i regionalna zbivanja tumačila u manihejskoj dihotomiji unutar koje se borcima za mir i demokraciju stotina milijuna slobodoljubivih ljudi suprotstavljala agresivnost imperijalnih sila, makinacije i laži njima pridruženih kapitalista te pozivi na rat u vrijeme kada demokratske zemlje teže izgradnji trajnoga mi-

¹¹⁷ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Proglas učesnika savjetovanja novinara slavenskih zemalja u Zagrebu*.

¹¹⁸ *Isto*.

¹¹⁹ Na sjednici je kao poseban uzvanik bio sovjetski delegat Medvedjev. HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, sv. 2, Zapisnik plenuma Slavenskoga komiteta Hrvatske 22. V. 1948.

¹²⁰ HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, *Proglas učesnika savjetovanja novinara slavenskih zemalja u Zagrebu*.

¹²¹ HR-DAZD-527-SKH, 5.2, kut. 4, *Резолюций Третьего Пленума Общеславянского Комитета в городе Праге по отчетному докладу председателей Общеславянского Комитета генерала Божицара Масларича..*

ra.¹²² S druge strane veličali su se kozmopolitizam, univerzalizam i otvorenost socijalističkih zemalja u trenutku kada, prema Sremcu, „cijeli slobodoljubivi svijet gleda u slavenske narode, jer vidi da je vlast u rukama naroda, da nema veleposjeda i kapitalista, i da se narod slobodno razvija”.¹²³

Epilog

Kako je Slavenski komitet Hrvatske bio produkt centraliziranoga sustava, potpuno ovisnog o zakonskoj regulativi i izvorima financija pod nadzorom jedne stranke, u kojemu se funkcija društveno-političkih institucija sagledavala isključivo kroz ispunjavanje zahtjeva koje im je nametala državna birokracija, tako se na njegovo operativno djelovanje odrazilo i naglo narušavanje odnosa između Titove Jugoslavije i SSSR-a tijekom 1948. i 1949. godine. Sve do pojave otvorenoga ideološkog rascjepa u proljeće 1949. Komitet je vjerno slijedio liniju KPJ, tj. ničime nije dovodio u pitanje lojalnost SSSR-u i Staljinu iako su kritike službene Moskve počele stizati na jugoslavensku adresu već u drugoj polovini 1948.¹²⁴ O aktivnostima i držanju Komiteta u trenucima zatezanja sovjetsko-jugoslavenskih odnosa svjedoče nam tek zapisnik plenarne sjednice održane 21. travnja 1949. i tom prilikom izglasana rezolucija, kojom se iskazuje jednoglasna lojalnost svih članova Josipu Brozu Titu i Komunističkoj partiji Jugoslavije, osuđuje „klevetnička kampanja” uperena protiv državnoga vodstva, ali i dalje zadržava posvećenost slavenskoj uzajamnosti na tragu „odluka i principa koji su doneseni u odlukama prvog poslijeratnog Slavenskog kongresa, te na Varšavskom i Praškom plenumu Općeslavenskog komiteta, za pobjedu mira i narodne demokracije u svijetu”.¹²⁵ Manjak arhivske građe za 1949., tj. svojevrsni muk Slavenskoga komiteta Hrvatske na razmirice u socijalističkom bloku, izravno nam svjedoči o brzini urušavanja komunikacije na relaciji Zagreb – Beograd – Moskva, pri čemu je Slavenski komitet silom prilika iznenada izgubio smisao postojanja u vrlo kratkom, ali burnom razdoblju. Samim time, ostavši bez ikakve realne svrhe u političkom životu, daleko od pažnje javnosti, okončan je i njegov daljnji rad.

Zaključak

Razmatrajući djelovanje Slavenskoga komiteta Hrvatske sredinom 1940-ih, stječe se jasan uvid u to na koji se način geostrateško približavanje Jugoslavije i SSSR-a izravno odražavalo na intenzitet, učestalost i stil propagandnoga korištenja slavenstva, slavenskoga jedinstva i solidarnosti te predodžbe

¹²² HR-DAZD-527-SKH, 5.1, kut. 3, Izlaganje dr. Sremca 25. II. 1948.

¹²³ *Isto.*

¹²⁴ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 129.

¹²⁵ HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, Zapisnik Skupštine plenuma Slavenskog komiteta Hrvatske 21. IV. 1949.; HR-DAZD-527-SKH, 4.1, kut. 2, *Rezolucija.*

o socijalističkoj „naravi” Slavena u javnom govoru, informiranju i kulturnom životu. Osnovan je početkom 1946. kao podružnica jugoslavenskoga Slavenskoga komiteta. Predvođen dr. Zlatanom Sremcem, okupljao je nekoliko desetaka uglednih ličnosti iz kulturnoga, prosvjetnoga i političkoga života, bliskih novim vlastima i naklonjenih viziji socijalističke Jugoslavije. Organizacijski je bio uređen po uzoru na sovjetski Sveslavenski komitet, slijedeći zamisao da se interesi komunističke stranke, u uvjetima poslijeratne ideološke podjele na kapitalistički Zapad i prosovjetski Istok, promoviraju govorom o zaštiti suvereniteta i samobitnosti slavenskih naroda. Političko-ideološka pozadina udruženja i njegov satelitski položaj prema Komunističkoj partiji bili su donekle ublaženi proklamacijama po kojima je temeljni cilj Komiteta bilo upoznavanje domaće javnosti s kulturom, poviješću i političkim aktualnostima iz ostalih većinski slavenskih zemalja, u skladu s nacionalno-emancipacijskim i utilitarnim stremljenjima tzv. novoga slavenskog pokreta, ustanovljenog ratne 1941. godine. Premda je nastao kao sredstvo propagande u borbi protiv nacizma i fašizma, Slavenski komitet Hrvatske ubrzo po završetku rata prometnuo se u otvorenoga zastupnika staljinističkoga poretka, koji je u zapadnim liberalnim i pluralističkim demokracijama (poglavito u SAD-u i Velikoj Britaniji) vidio prijetnju slavenskom identitetu usporedivu s Hitlerovim nacizmom. Nekritičko veličanje SSSR-a, Staljina i komunističkoga uređenja ponajbolje je odražavalo etatičku ulogu toga društva tijekom cijeloga razdoblja njegova postojanja. Slavenski komitet Hrvatske prestao je s radom 1949., kada je njegova prosovjetska propaganda izgubila smisao postojanja uslijed narušavanja odnosa između Tita i Staljina.

Arhivski izvori

HR-DAZD-527-SKH: Hrvatska, Državni arhiv u Zadru, Zadar, fond 527, Slavenski komitet Hrvatske.

Objavljeni izvori i tisak

Naprijed (Zagreb), 1946-1947.

PETRANOVIĆ, Branko; ZEČEVIĆ, Momčilo, ur. *Jugoslavija 1918-1988: tematska zbirka dokumenata*. Beograd: Rad, 1988.

Иправда (Moskva), 1941.

Slobodna Dalmacija (Split), 1946.

Literatura

ARALICA, Višeslav. *Kmet, fiškal, hajduk. Konstrukcija identiteta Hrvata 1935. – 1945*. Zagreb: Ljevak, 2016.

BANAC, Ivo. *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*. Zagreb: Globus, 1990.

BARKER, Elizabeth. *Macedonia – Its place in Balkan power politics*. London; New York: Greenwood Press, 1980.

BERKHOFF, Karel C. *Motherland in Danger. Soviet propaganda during World War II*. London: Harvard University Press, 2012.

BOFFA, Giuseppe. *Povijest Sovjetskog Saveza*, sv. II. Opatija: Otokar Keršovani, 1985.

DIMITROV, Veselin. *Stalin's Cold War: Soviet Foreign Policy, Democracy and Communism in Bulgaria 1941-48*. New York: Palgrave MacMillan, 2008.

ДОСТАЛЬ, Марина Ю. „Новое славянское движение’ в СССР и Всеславянский комитет в Москве в годы войны”. *Славянский альманах* (Москва: Индрик), 1999: 175-188.

DILAS, Milovan. *Susreti sa Staljinom*. Beograd: Naša reč, 1986.

ФЕРТАЦЗ, Сылвестер. „Эмиграционные правительства славянских стран и Всеславянский Комитет в Москве во время второй мировой войны”. *Acta Universitatis Lodziensis – Folia Historica* 51 (1994): 173-180.

GEIGER, Vladimir. *Folksdojčeri. Pod teretom kolektivne krivnje*. Osijek: Njemačka narodnosna zajednica, 2002.

GEIGER, Vladimir; LEČEK, Suzana. „Politika retribucije u Europi nakon Drugoga svjetskog rata”. *Časopis za suvremenu povijest* 50 (2018), br. 1: 7-34.

HEUSER, Beatrice. „Stalin as Hitler's Successor: Western Interpretations of the Soviet Threat”. U: *Securing Peace in Europe 1945-62*, ur. Beatrice Heuser i Robert O'Neill. New York: Palgrave MacMillan, 1992, 17-40.

KARDELJ, Edvard. *Dva puta malih naroda jugoistočne Evrope*. Bari: Tehnika štaba baze Jugoslavenske armije, 1944.

КИКЕШЕВ, Николай. *Славянская идеология*. Москва: Институт русской цивилизации, 2014.

KOHN, Hans. *Pan-Slavism. Its History and Ideology*. Second edition, Revised. New York: Vintage, 1960.

КОЛЕЙКА, Йосеф. *Славянские программы и идея славянской солидарности в XIX и XX веках*. Prag: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

MARIJAN, Davor. „From people's liberation war and revolution to anti-fascist struggle”. *Review of Croatian History* 12 (2016), br. 1: 155-182.

МЕНТА, Coleman. „The CIA confronts the Tito-Stalin Split, 1948-1951”. *Journal of Cold War Studies* 13 (2011), br. 1: 101-145.

NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. „Agitprop među novinarima. Uspostava komunističke vlasti i nadzor nad medijima”. U: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda. Zagreb; Pula: Srednja Europa; Sveučilište J. Dobrile, 2017, 177-200.

NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.

NOGEE, Joseph L.; DONALDSON, Robert H. *Soviet Foreign Policy Since World War II*. New York: Pergamon, 1987.

NYE, Joseph S. Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004.

PETRANOVIĆ, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, knj. II. Beograd: Nolit, 1980.

POPOVIĆ, Nikola B. *Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu (1941-1945)*. Beograd: ISI, 1988.

RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.

ROBERTS, Geoffrey. *Stalin's Wars: from World War to Cold War, 1939-1953*. London: Yale University Press, 2008.

SPEHNJAK, Katarina. *Javnost i propaganda. Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945. – 1952*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002.

SPEHNJAK, Katarina. „Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945-1948”. *Časopis za suvremenu povijest* 25 (1993), br. 2-3: 165-181.

SPEHNJAK, Katarina. „Vlast i javnost u Hrvatskoj 1945. – 1952.” *Časopis za suvremenu povijest* 32 (2000), br. 3: 507-514.

STAWOWY-KAWKA, Irena. „Rok 1947 w relacjach bułgarsko-jugosłowiańskich w kontekście polityki Stalina i sytuacji międzynarodowej”. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne* 27 (2018): 143-164.

ŠARIĆ, Tatjana. „Matica hrvatska u prvim poslijeratnim godinama (1945-1948)”. *Arhivski vjesnik* 54 (2011), br. 1: 115-140.

SUMMARY

On the Slavic Committee of Croatia as an Instrument of Pro-Soviet Propaganda from 1946 to 1948

Public advocacy of Slavic mutuality and solidarity was an essential component of Soviet 'soft power' in the 1940s war-torn Europe. Being conceptualised by Stalin's government in order to strengthen influence over occupied Eastern Europe, it was driven by a propaganda abundant with national liberation, anti-fascism, social equality and democratisation traits, while warily covering up its communist agenda under a non-revolutionary facade. In postwar Croatia, Slavic consonance was particularly propagandised by the Slavic Committee of Croatia (dependent on the Slavic Committee of Yugoslavia), a para-political learned society whose mission was heavily influenced by both the ongoing Communist revolutionary ideologisation and the escalating Cold War polarisation. Lackeyed by the Yugoslav Communist Party, the Committee commended propaganda efforts that had already been carried out to perpetrate the aestheticisation and glorification of the Soviet Union, through painting its adversaries as enemies of peace and democracy, imperialist war-mongers, servants of capitalists, etc. The Committee was eager to conduct a ruthless defamation of Western democracy and pluralism, in order to heap praise on the Soviets. Considering the fact that the Committee was established in 1946 as an instrument intended to spread the political influence of the USSR, its existence closely followed the dynamics of Soviet-Yugoslav relations, so it disappeared shortly after the Tito-Stalin split in 1948.

Key words: Croatia; Yugoslavia; communism; propaganda; Slavic Committee; Soviet Union